WOJEWÓDZKI URZĄD PRACY
W LUBLINIE

Regionalny Plan Działań na rzecz Zatrudnienia na 2016 rok

Promocja rozwoju przedsiębiorczości i zatrudnienia na obszarach wiejskich

WOJEWÓDZKI URZĄD PRACY W LUBLINIE
ul. Obywatelska 4, 20-092 Lublin
tel. 81 46 35 300, fax 81 46 35 305
e-mail: sekretariat@wup.lublin.pl
www.wuplublin.praca.gov.pl

Zespół opracowujący dokument:

Agnieszka Postępska – naczelnik Wydziału Polityki Rynku Pracy WUP w Lublinie
Iwona Wójcik – specjalista ds. programów Wydziału Polityki Rynku Pracy WUP w Lublinie

dr Marek Białach – ekspert zewnętrzny

SPIS TREŚCI:

Wprowadzenie 4

Rozdział I

Monitoring wdrażania Regionalnego Planu Działań na rzecz Zatrudnienia na 2015 rok 7

Rozdział II

Cele polityki rynku pracy 11

Rozdział III

Diagnoza i analiza 13

Rozdział IV

Charakterystyka i uzasadnienie obszarów 25

Obszar I Przedsiębiorczy mieszkaniec wsi 25

1. Promocja przedsiębiorczości w edukacji szkolnej i pozaszkolnej z uwzględnieniem rozwiązań innowacyjnych 26
2. Podejmowanie i promowanie współpracy na gruncie lokalnym na rzecz przedsiębiorczości i zatrudnienia 28
3. Promocja podejmowania okołorolniczej oraz pozarolniczej działalności gospodarczej na obszarach wiejskich 32

Obszar II Zatrudnienie na obszarach wiejskich 37

4. Dostosowanie oferty edukacyjnej do wymagań lokalnego rynku pracy 38
5. Promowanie innowacji w obszarze zatrudnienia na lokalnych rynkach pracy 41
6. Zapobieganie wykluczeniu społecznemu mieszkańców wsi poprzez działania na rzecz wzrostu zatrudnienia 44

Rozdział V

Ewaluacja i monitoring 48

Wprowadzenie

Coroczna aktualizacja regionalnego planu działań na rzecz zatrudnienia (RPD) na poziomie województwa jest ustawowym zadaniem wojewódzkich urzędów pracy, a wybór obszarów priorytetowych na każdy rok jest poprzedzony rzetelną analizą i diagnozą sytuacji w regionie. Wydział Polityki Rynku Pracy Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie już po raz dwunasty opracował ten dokument. Priorytetową grupą docelową dla inicjatyw oraz rekomendacji Regionalnego Planu Działań na Rzecz Zatrudnienia na 2016 rok (RPD/2016) są mieszkańcy obszarów wiejskich.

Prace nad wstępną koncepcją dokumentu oraz zagadnieniami wiodącymi wymagały wnikliwej analizy sytuacji na rynku pracy w regionie. W ich toku uwzględniono zarówno informacje uzyskane z monitoringu RPD/2015, jak również zapisy dokumentów strategicznych i operacyjnych, takich jak:

- Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do roku 2030),
- Regionalna Strategia Innowacji Województwa Lubelskiego do 2020 roku,
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (RPO),
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020,
- Strategia Polityki Społecznej Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020.

Ponadto, Regionalny Plan Działań na Rzecz Zatrudnienia na 2016 rok uwzględnia założenia programowo-organizacyjne Krajowego Planu Działań na rzecz Zatrudnienia na lata 2015-2017.

Tematem wiodącym Regionalnego Planu Działa na rzecz Zatrudnienia na 2016 rok jest promocja rozwoju przedsiębiorczości i zatrudnienia na obszarach wiejskich. Wybór zagadnień priorytetowych podyktowany jest z jednej strony założeniem kontynuacji i ciągłości tematyki podejmowanej w konstrukcji RPD w ostatnich kilku latach, z drugiej zaś

uwarunkowany jest specyfiką województwa lubelskiego oraz koniecznością wyróżnienia obszarów wiejskich w kontekście regionalnej polityki rynku pracy.

W ostatnich kilku latach zagadnienia dotyczące przedsiębiorczości są istotnym elementem rekomendacji regionalnego planu działań na rzecz zatrudnienia. Począwszy od 2013 roku, kiedy to RPD skoncentrował się na edukacji przedsiębiorczości, poprzez rok 2014 (dokument w całości poświęcony przedsiębiorczości), wreszcie w roku 2015, kiedy to priorytetowym obszarem uczyniono innowacje w obszarze rynku pracy, w znaczącej części dotyczące przedsiębiorczości.

Rozwój przedsiębiorczości jest czynnikiem pozytywnie wpływającym na rynek pracy, zatrudnienie i bezrobocie, więc kolejność obszarów tematycznych stanowi odzwierciedlenie logicznej ciągłości procesów.

Myślą przewodnią RPD/2016 jest promocja rozwoju przedsiębiorczości i zatrudnienia na obszarach wiejskich województwa lubelskiego. Dokument podzielony jest na dwa obszary tematyczne, tj.:

Obszar I Przedsiębiorczy mieszkaniec wsi

W tej części koncentrujemy się na przedsiębiorczości w edukacji szkolnej i pozaszkolnej (z uwzględnieniem rozwiązań innowacyjnych), podejmowaniu zarówno rolniczej jak i pozarolniczej działalności gospodarczej, a także partnerstwie i współpracy różnych środowisk na gruncie lokalnym na rzecz przedsiębiorczości i zatrudnienia.

Obszar II Zatrudnienie na obszarach wiejskich

Druga cześć dokumentu stanowi logiczną kontynuację zagadnień poruszanych w I Obszarze. Wychodząc z założenia, że podstawą dla wszelkich działań dotyczących aktywizacji zawodowej i zatrudnienia mieszkańców jest intensywna promocja szeroko rozumianej przedsiębiorczości, w drugim obszarze proponujemy w pierwszej kolejności działania zmierzające do niwelowania zjawiska niedopasowania oferty edukacyjnej do wymagań lokalnego rynku pracy. W ramach promocji zatrudnienia na obszarach wiejskich rekomendujemy w głównej mierze skupienie się na działaniach o charakterze innowacyjnym oraz zapobieganiu zjawisku wykluczenia społecznego mieszkańców wsi poprzez przedsięwzięcia w obszarze aktywizacji zawodowej.

Diagnoza rynku pracy na obszarach wiejskich oraz problematyka Regionalnego Planu Działań na rzecz Zatrudnienia na 2016 rok były szeroko konsultowane z przedstawicielami lokalnych środowisk wiejskich, przede wszystkim z Lokalnymi Grupami Działania. Podmioty te, z racji swoich bezpośrednich doświadczeń w pracy na rzecz mieszkańców wsi, wniosły wiele cennych informacji i uwag zarówno do części diagnostycznej, jak do rekomendacji zawartych w dokumencie.

Podmiotami realizującymi założenia RPD na 2016 rok są między innymi:

- publiczne służby zatrudnienia,
- Lokalne Grupy Działania,
- instytucje partnerstwa lokalnego,
- placówki oświatowe i ich organy prowadzące,
- przedsiębiorcy i organizacje zrzeszające przedsiębiorców,
- ośrodki doradztwa rolniczego,
- regionalne oddziały Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa,
- jednostki samorządu terytorialnego na szczeblu powiatowym i gminnym.

Zebranie i opracowanie niezbędnych materiałów, przygotowanie i przeprowadzenie konsultacji społecznych oraz czynności organizacyjne wykonywane były przez zespół pracowników Wydziału Polityki Rynku Pracy Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie. Zespół ten zajmie się również koordynacją działań w zakresie opracowania oraz wdrażania RPD/2016.

Rozdział I

Monitoring wdrażania Regionalnego Planu Działań na rzecz Zatrudniania na 2015 rok

Zgodnie z założeniami koncepcji planowania formatywnego, tematyka, kształt oraz obszary priorytetowe regionalnego planu działań na rzecz zatrudnienia, są wynikiem zarówno analizy sytuacji na regionalnym rynku pracy, jak i wniosków opracowanych na podstawie monitoringu RPD za rok poprzedni. Niniejsze opracowanie uwzględnia konkluzje zawarte w sprawozdaniu z realizacji dokumentu za I półrocze 2015 roku. Monitoring realizacji rekomendacji zawartych w RPD/2015 obejmował przede wszystkim następujące grupy podmiotów:

- powiatowe urzędy pracy,
- cechy rzemiosł i organizacje rzemieślników,
- organizacje pozarządowe,
- szkoły wyższe oraz akademickie biura karier
- starostwa powiatowe i miasta na prawach powiatów,
- ośrodki pomocy społecznej,
- urzędy gmin wraz z jednostkami podrzędnymi.

Poniżej przedstawione zostały najważniejsze wnioski ;oraz konkluzje wynikające z monitoringu działań zgodnych z RPD w pierwszym półroczu 2015 roku w podziale na poszczególne grupy podmiotów:

powiatowe urzędy pracy

Nie wszystkie powiatowe urzędy pracy w równym stopniu są zaangażowane w realizację rekomendacji, jednak tendencja wzrastającej aktywności w odniesieniu do rekomendacji regionalnego planu działań dotyczy znacznej większości. Na uwagę zasługują szczególnie liczne inicjatywy skierowane do młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym oraz do osób po 50 roku życia. Zaangażowanie widoczne jest również na polu ekonomii społecznej oraz spółdzielczości socjalnej. Biorąc pod uwagę fakt, iż powiatowe urzędy pracy, są jednym

z głównych podmiotów mających wpływ na kształt lokalnego rynku pracy, ich aktywność w tym obszarze jest szczególnie istotna.

cechy rzemiosł i organizacje rzemieślników

W pierwszym półroczu 2015 roku aktywność cechów i organizacji drobnych rzemieślników w aspekcie rekomendacji Regionalnego Planu Działań na rzecz Zatrudnienia na 2015 rok dotyczyła w szczególności promocji przedsiębiorczości wśród młodzieży oraz wspierania osób po 50 roku życia. Warto podkreślić, iż nieliczne organizacje angażowały się w promocję firm rodzinnych oraz ekonomii społecznej. Uwagę zwraca zróżnicowanie w liczbie deklarowanych działań na rzecz realizacji rekomendacji dokumentu. Z uzyskanych informacji wynika, iż taki stan rzeczy często spowodowany jest ograniczeniami finansowymi oraz kadrowymi, jednak z pewnością nie jest to jedyna przyczyna niskiego poziomu aktywności tych instytucji.

organizacje pozarządowe

Jak wynika z przesłanych informacji, w I półroczu 2015 roku organizacje te podjęły stosunkowo liczne inicjatywy (zwłaszcza projektowe), skierowane do młodzieży, w tym promujące postawy przedsiębiorcze wśród młodzieży, a także dotyczące różnorodnych nowatorskich metod i technik nauczania, pozwalających aktywnie i w niestandardowy sposób pozyskiwać wiedzę i umiejętności. Organizacje pozarządowe nie zgłosiły natomiast inicjatyw skierowanych do młodzieży w grupie NEET oraz promujących firmy rodzinne.

szkoły wyższe oraz akademickie biura karier

Wprawdzie do szkół wyższych wprost skierowano rekomendacje dotyczące absolwentów, jednak podmioty te nie ograniczały się w swoich działaniach tylko do tej grupy. Zarówno szkoły i uczelnie wyższe, jak i działające w ich strukturach akademickie biura karier wykazują istotną aktywność w zakresie działań skierowanych do młodych ludzi wchodzących na rynek pracy. Z nadesłanych informacji wynika, iż uczelnie podejmują szeroką współpracę z innymi instytucjami, w tym z pracodawcami, ukierunkowaną na zdobywanie przez młodych ludzi cennego doświadczenia zawodowego. Współpraca ma charakter nie tylko lokalny czy krajowy, ale także międzynarodowy. Liczne inicjatywy zgłaszano także w zakresie promowania i wspierania przedsiębiorczości wśród młodzieży. Ponadto, szkoły wyższe wykazały się aktywnością w zakresie stosowania oraz promowania nowoczesnych technologii w nauczaniu.

urzędy gmin wraz z jednostkami podrzędnymi

Urzędy gmin zostały w RPD/2015 wprost wskazane jako adresaci rekomendacji w zakresie działań skierowanych do młodzieży szkół gimnazjalnych, jako organy prowadzące te placówki. Z uzyskanych danych wynika, że część gmin oraz działających w ich obrębie gimnazjów jest bardzo aktywna w zakresie podejmowanych inicjatyw dla młodzieży (podejmują one współpracę z innymi podmiotami funkcjonującymi na lokalnym rynku pracy, a także z lokalnymi przedsiębiorcami oraz doradcami zawodowymi, organizują szereg konkursów i innych przedsięwzięć aktywizujących młodzież oraz wspierających i promujących postawy aktywne i przedsiębiorcze). Ponadto, niektóre jednostki aktywnie włączają się w działania na rzecz osób wieku 50 plus oraz promocję ekonomii społecznej. Na drugim biegunie znajdują się podmioty (gminy), które nie wykazały żadnych działań realizujących bądź nawiązujących do rekomendacji RPD/2015 r. lub też ich działania miały charakter sporadyczny (pojedyncze inicjatywy). Co ciekawe, to zróżnicowanie nie ma charakteru terytorialnego, czyli nie zależy od położenia danej gminy, jej wielkości czy odległości od ośrodka miejskiego.

starostwa powiatowe i miasta na prawach powiatów

Aktywność samorządów powiatów oraz miast na prawach powiatów w zakresie realizacji rekomendacji regionalnego planu działań na rzecz zatrudnienia w I półroczu 2015 roku w znacznej mierze dotyczyła działań skierowanych do młodzieży. Liczne inicjatywy zgodne z założeniami RPD/2015 podejmowały zwłaszcza szkoły, dla których organem prowadzącym jest urząd miasta lub starostwo powiatowe. Z nadesłanych informacji wynika ponadto, że część placówek podejmuje aktywną współpracę z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi w zakresie działań skierowanych do młodzieży szkół ponadgimnazjalnych, zwłaszcza w zakresie szeroko rozumianych zagadnień poradnictwa zawodowego. Placówki oświatowe aktywnie włączały się w różnorodne konkursy oraz projekty skierowane do uczniów i nauczycieli, kształtujące postawy aktywne, przedsiębiorcze oraz promujące innowacyjne i nowoczesne technologie w rozwiązywaniu różnorodnych problemów. Samorządy powiatów oraz miast na prawach powiatu angażowały się natomiast w działania promujące przedsiębiorczość, a także ekonomię społeczną oraz zatrudnianie i kształcenie ustawiczne osób w wieku 50 plus.

ośrodki pomocy społecznej

Analiza informacji na temat realizacji rekomendacji Regionalnego Planu Działań na rzecz Zatrudnienia na 2015 rok pokazuje niską aktywność ośrodków pomocy społecznej województwa lubelskiego w powyższym zakresie. Ośrodki pomocy społecznej w 2015 roku po raz pierwszy zostały wskazane wprost jako adresaci rekomendacji (w części działań dotyczących młodzieży NEET) oraz poproszone o przedstawienie inicjatyw realizujących założenia RPD/2015 w I półroczu. Analiza nadesłanych sprawozdań pozwala wnioskować, iż ośrodki pomocy społecznej skupiają się głównie na swoich ustawowych zadaniach, rzadko podejmując inicjatywy poza nie wykraczające. Większość podmiotów nie deklarowała żadnych inicjatyw realizujących założenia regionalnego planu działań na rzecz zatrudnienia, w pozostałych przypadkach deklarowane przedsięwzięcia były najczęściej nieliczne.

Monitoring działań zgodnych z rekomendacjami zawartymi w regionalnym planie działań na rzecz zatrudnienia prowadzimy w województwie lubelskim od kliku lat. Cenne doświadczenia wynikające z analizy nadsyłanych informacji pozwoliły nam modyfikować proces monitoringu w taki sposób, aby jak najszerzej zaangażować wskazywane instytucje i jednostki funkcjonujące w obszarze rynku pracy w podejmowanie, inicjowanie i konsekwentne prowadzenie przedsięwzięć, w swoich założeniach odpowiadających na rekomendacje RPD. Niewątpliwie jest to zadanie trudne, ponieważ w sytuacji braku obligatoryjnego obowiązku podejmowania inicjatyw możemy jedynie promować oraz rekomendować konkretne działania. Niemniej jednak, podejmujemy działania mające na celu zwiększenie zaangażowania instytucji w realizację założeń dokumentu. W ubiegłym roku po raz pierwszy postanowiliśmy zwrócić się do partnerów rynku pracy o bardziej intensywne zaangażowanie się w realizację rekomendacji zawartych w dokumencie poprzez wstępne zaplanowanie działań zgodnych z RPD/2015 na cały rok. Wychodząc z założenia, że planując zadania, jednostki są bardziej efektywne, uważamy to właściwy kierunek usprawniania monitorowania RPD. Naszą intencją jest bowiem aby podejmowane działania miały charakter zaplanowanych i celowych inicjatyw, wynikających wprost z założonych rekomendacji.

Rozdział II

Cele polityki rynku pracy

W swoim zakresie i celu polityka rynku pracy nie powinna być utożsamiana z polityką zatrudnienia, która koncentruje się na działaniu w kierunku poprawy ogólnego poziomu zatrudnienia. Natomiast polityka rynku pracy w swoich celach skupia się na jego strukturze, oraz zasadach funkcjonowania, swoim zasięgiem obejmując znacznie szerszy obszar.
Zadaniem wojewódzkich urzędów pracy jest kreowanie i monitorowanie polityki rynku pracy na poziomie regionalnym. Jednym z instrumentów dla tego działania jest coroczne opracowywanie regionalnych planów działań na rzecz zatrudnienia.
Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie w roku 2016 postanowił w wyniku analizy sytuacji w regionie oraz w oparciu o dialog społeczny, uczynić wieś i problemy na rynku pracy jej mieszkańców obszarem priorytetowym w RPD/2016.

W koncepcji oraz konstrukcji głównych założeń dokumentu uwzględniono:

- diagnozę sytuacji na rynku pracy w województwie lubelskim,
- zapisy Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020,
- kierunki Regionalnej Strategii Innowacji Województwa Lubelskiego do 2020 roku,
- zapisy Strategii Polityki Społecznej Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020,
- kierunki Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (RPO).

Cele Regionalnego Planu Działań na rzecz Zatrudnienia na 2016 rok:

1. Wielokierunkowa promocja rolniczej i pozarolniczej przedsiębiorczości na obszarach wiejskich w myśl idei wielofunkcyjnego rozwoju wsi.
2. Intensyfikacja działań z zakresu edukacji przedsiębiorczości.

3. Podejmowanie trwałej współpracy różnych środowisk na gruncie lokalnym na rzecz przedsiębiorczości i zatrudnienia na obszarach wiejskich.
4. Zapobieganie wykluczeniu społecznemu mieszkańców wsi.
5. Wspieranie innowacji w obszarze wiejskiego rynku pracy.
6. Poprawa dopasowania oferty edukacyjnej do lokalnych rynków pracy.

Zgodnie z założeniami, powyższe cele wskazują priorytetowe kierunki rozwoju rynku pracy w województwie lubelskim na rok 2016, czyniąc wieś i problemy na rynku pracy jej mieszkańców priorytetowym obszarem działań, zgodnie z założeniami wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich.
Cele uwzględniają również doświadczenia związane z realizacją Regionalnego Planu Działań na rzecz Zatrudnienia na 2015 rok oraz zawarte w nim rekomendacje.

Rozdział III

Diagnoza i analiza

Przez ostatnie kilka lat głównym tematem regionalnego planu działań na rzecz zatrudnienia w województwie lubelskim była szeroko rozumiana przedsiębiorczość. W 2013 roku skupiliśmy się na problemie rozwijania postaw i kompetencji przedsiębiorczych wśród młodzieży na różnych etapach edukacji. W kolejnym roku (2014) dokument w całości poświęcony był zagadnieniom przedsiębiorczości, ze szczególnym naciskiem na edukację w tym przedmiocie oraz budowanie pozytywnego wizerunku przedsiębiorcy. Regionalny Plan Działań na rzecz Zatrudnienia na 2015 rok poświęcony był natomiast innowacjom w obszarze rynku pracy, w znaczącej części z zakresu promocji i edukacji przedsiębiorczości.

Zakładając logiczną ciągłość tematyki podejmowanej w omawianym dokumencie, podczas opracowywania wstępnej koncepcji Regionalnego Planu Działań na rzecz Zatrudnienia na 2016 rok (RPD/2016), skoncentrowaliśmy się na zagadnieniu promocji przedsiębiorczości i zatrudnienia, tym razem na obszarach wiejskich.

Przedsiębiorczość definiujemy w dokumencie szeroko – zarówno z perspektywy psychologiczno-edukacyjnej (jako pewien model myślenia i działania) oraz jako gotowość do podejmowania inicjatyw o charakterze przedsiębiorczym, czyli postawę przedsiębiorczą. Skupiamy się na tych elementach definicji, ponieważ przedsiębiorczość w znaczeniu gospodarczym nie jest domeną instytucji zajmujących się rynkiem pracy i zatrudnieniem. Gospodarczy wymiar przedsiębiorczości wiąże się z ofertą inwestycyjną, korzystnym środowiskiem dla powstawania nowych i rozwijania już istniejących firm na danym obszarze, tymczasem regionalny plan działań na rzecz zatrudnienia, jako dokument dotyczący polityki rynku pracy z zasady nie wykracza poza tę tematykę.

Przez rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich należy rozumieć przede wszystkim aktywne włączenie nauki przedsiębiorczości na każdym etapie edukacji, promowanie idei przedsiębiorczości wśród mieszkańców obszarów wiejskich, a także aktywnego wsparcia i pomocy dla osób zainteresowanych podejmowaniem pracy na własny rachunek.

Wzrost lokalnej przedsiębiorczości przekłada się w oczywisty sposób na sytuację na rynku pracy – wzrasta zatrudnienie oraz poprawiają się warunki życia mieszkańców. Promocja tak rozumianej przedsiębiorczości jest głównym tematem tegorocznego regionalnego planu działań na rzecz zatrudnienia.

Przystępując do prac na wstępną koncepcją dokumentu zaprosiliśmy do współpracy szereg instytucji zajmujących się na co dzień problemami wsi i jej mieszkańców, działających na poziomie województwa. Szczególnie intensywną współpracę podjęliśmy z Lokalnymi Grupami Działania (LGD) – podmiotami reprezentującymi mieszkańców obszarów wiejskich. Powstałe w ramach partnerstw lokalnych, integrują przedstawicieli samorządu, przedsiębiorców oraz organizacje pozarządowe. Koncentrując się w dokumencie na Lokalnych Grupach Działania, mieliśmy szansę dotrzeć bezpośrednio do środowisk lokalnych, w których podejmowane są inicjatywy służące rozwiązywaniu problemów mieszkańców. Ostateczny kształt dokumentu jest wynikiem wspólnej pracy zespołu roboczego oraz przedstawicieli instytucji zaangażowanych w problemy wsi, w tym w szczególnej mierze Lokalnych Grup Działania z terenu województwa lubelskiego.

Diagnoza sytuacji w zakresie rynku pracy i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich województwa lubelskiego będzie stanowiła podstawę treści Regionalnego Planu Działań na rzecz Zatrudnienia na 2016 rok, a także punkt wyjścia dla zaproponowanych w dokumencie działań i rekomendacji. Oparta jest ona na dwóch głównych źródłach:

- tzw. danych zastanych czyli aktualnych analizach, opracowaniach i raportach dotyczących powyższych zagadnień,
- informacjach uzyskanych z Lokalnych Grup Działania funkcjonujących na terenie województwa lubelskiego.

Taki sposób diagnozowania sytuacji w zakresie tematyki RPD/2016 to próba dogłębnej analizy w aspekcie rynku pracy i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich – z jednej strony chcemy dostrzec i podkreślić elementy wspólne dla całego obszaru województwa, z drugiej możliwość pozyskania informacji od poszczególnych LGD pozwala uwzględnić w dokumencie także problemy specyficzne dla różnych społeczności lokalnych. W praktyce bowiem bywa tak, że skupiając się na tym, co ogólne, uniwersalne dla całego regionu, gubimy istotne treści, często wspólne dla mniejszych grup czy obszarów. Przedstawiona propozycja podejścia do tematu pozwala uniknąć w konstrukcji dokumentu takiej sytuacji, w której wysoki stopień ogólności analizy przełoży się na zbytnią ogólnikowość wniosków i rekomendacji.

1. Uwarunkowania demograficzne

Województwo lubelskie jest jednym z najsłabiej zurbanizowanych regionów w kraju. Obszary wiejskie stanowią aż 96,1% województwa, dlatego problemy ludności zamieszkałej na wsi nabierają szczególnego znaczenia. Na terenach wiejskich zamieszkuje ponad połowa ludności (53,7%) województwa. Lubelszczyzna podzielona jest na 213 gmin, z czego 20 to gminy miejskie, 22 – miejsko-wiejskie, a aż 171 – gminy wiejskie.

Wśród podstawowych problemów demograficznych obszarów wiejskich w województwie lubelskim odnajdujemy postępujący proces starzenia się ludności oraz związany z nim wzrastający wskaźnik obciążenia demograficznego (liczba osób w wieku przedprodukcyjnym oraz poprodukcyjnym przypadająca na 100 osób w wieku produkcyjnym). Wartość tego wskaźnika na obszarach wiejskich województwa pod koniec 2013 roku wynosiła 61,9%. (47,1% dla mężczyzn oraz aż 79,7% dla kobiet).[1]

Wysoki wskaźnik obciążenia demograficznego jest z ekonomicznego punktu widzenia niekorzystny dla społeczeństwa, gdyż mniejsza grupa osób w wieku produkcyjnym „obciążona jest kosztami utrzymania" pozostałych grup, tj. osób wieku przed- i poprodukcyjnym. Wzrastający poziom wskaźnika obciążenia demograficznego wiąże się zarówno z niskim przyrostem naturalnym, jak i wydłużaniem się życia w dłuższej perspektywie czasowej.

Szczegółowe dane na temat liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym oraz poprodukcyjnym w województwie lubelskim, z uwzględnieniem płci mieszkańców przedstawia poniższy wykres.

[1] Nurzyńska I. Poczta W. (red.) *Polska wieś 2014. Raport o stanie wsi,* W-wa 2014

Wykres nr 1

Ludność w wieku produkcyjnym i nieprodukcyjnym zamieszkała na obszarach wiejskich województwa lubelskiego (stan na 31.XII. 2013 r.)[2]

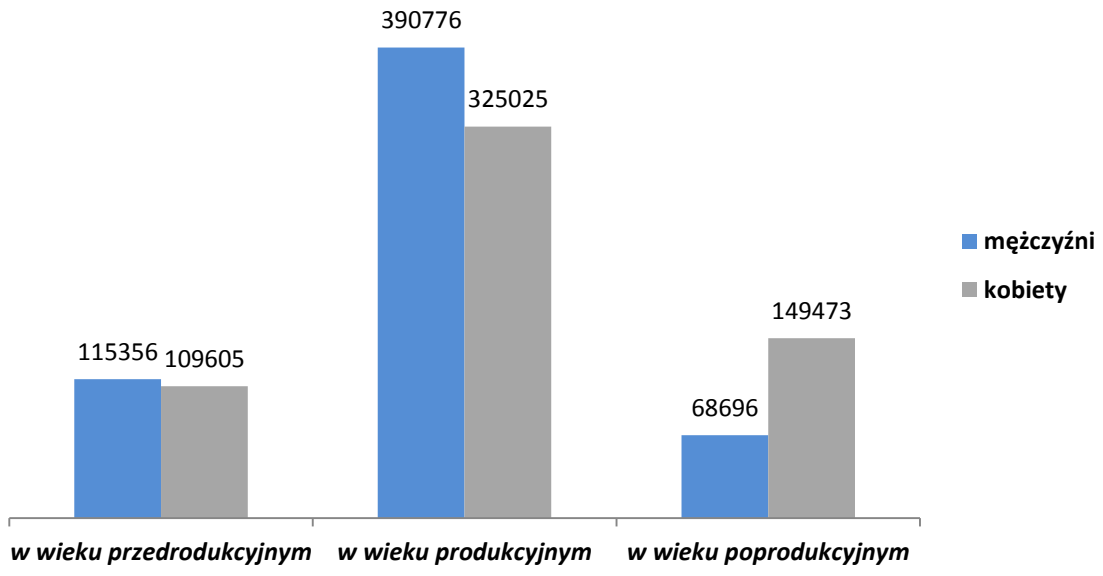

Starzenie się ludności to trend obserwowalny w skali całego kraju, jednak w większym stopniu na obszarach wiejskich i definiowane jest w demografii jako wzrastający odsetek osób starszych (według różnych źródeł są to osoby w wieku 60 lat i więcej lub 65 lat i więcej) przy jednoczesnym sukcesywnym zmniejszaniu się odsetka dzieci i młodzieży.

Obok zjawiska starzenia się społeczeństwa, istotne problemy obszarów wiejskich to migracje oraz zmniejszanie się liczby ludności (z wyjątkiem nielicznych miejscowości zlokalizowanych w okolicach dużych miast, gdzie osiedlają się młodzi mieszkańcy posiadający zatrudnienie w miastach). Według szacunków demograficznych, tempo starzenia się ludności w najbliższym czasie będzie ulegało przyspieszeniu. Przewiduje się, że w roku 2020 liczba ludności zamieszkującej obszary wiejskie województwa lubelskiego zmniejszy się o 1,9% w stosunku do roku 2011[3].

Spadek liczby ludności jest zatem skutkiem z jednej strony niskiego przyrostu naturalnego, z drugiej wysokiego stopnia odpływu migracyjnego. Zaznaczyć należy, że migracje dotyczą głównie ludzi młodych i w znaczącej części są związane z poszukiwaniem zatrudnienia.

[2] Nurzyńska I. Poczta W. (red.) *Polska wieś…*
[3] *Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020*

Powyższe oraz prognozowane negatywne tendencje demograficzne stanowią duże wyzwanie na przyszłość, między innymi w zakresie zwiększającego się popytu na usługi socjalne oraz zdrowotne na obszarach wiejskich.

Odrębny problem stanowi poziom wykształcenia mieszkańców obszarów wiejskich. Podobnie jak w skali kraju, również w województwie lubelskim pomimo istotnej poprawy w tym zakresie, poziom wykształcenia ludności wiejskiej, w tym rolników, jest nadal niższy niż mieszkańców miast. Niewielki odsetek (9,7%) mieszkańców wsi posiada wyższe wykształcenie. Najliczniejszą kategorię stanowią natomiast osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym oraz podstawowym i gimnazjalnym – co trzeci mieszkaniec wsi posiada co najwyżej gimnazjalne wykształcenie.[4]

Ogólnie niski poziom wykształcenia mieszkańców wsi w połączeniu ze zmniejszającą się liczbą ludności, zwłaszcza w wieku największej mobilności zawodowej, prowadzi w konsekwencji do wielu negatywnych skutków w obszarze rynku pracy i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich. Wartość kapitału ludzkiego należy bowiem do kluczowych czynników wzrostu gospodarczego i rozwoju społeczności.

2. Rynek pracy i zatrudnienie na wsi

Problemy rynku pracy i zatrudnienia w województwie lubelskim jako regionie o charakterze rolniczym, z przewagą ludności zamieszkałej terytorium wsi, są w związku z tym w znaczącej mierze problemami ludności zamieszkałej na obszarach wiejskich.

Wysoki odsetek zatrudnienia w rolnictwie powiązany jest z małą powierzchnią gospodarstw rolnych, wysokim poziomem bezrobocia (zwłaszcza tzw. ukrytego) oraz niskim stopniem urbanizacji.

Według danych Urzędu Statystycznego w Lublinie, na koniec II kwartału 2015 r. spośród wszystkich mieszkańców wsi aż 44,7% stanowiła ludność związana z gospodarstwem rolnym. Aktywni zawodowo mieszkańcy wsi powiązani z pracą w gospodarstwie stanowili ponad połowę (56,3%) ogólnej liczby osób aktywnych zawodowo zamieszkałych na obszarach wiejskich. Współczynnik aktywności zawodowej ludności wiejskiej był zbliżony do wartości dla całego województwa (55,4%) i wyniósł 55,6%, ale w przypadku ludności związanej z gospodarstwem rolnym współczynnik ten osiągał wartość 70,1%.[5]

[4] www.polskawliczbach.pl, dostęp 7.10.2015 r.
[5] Urząd Statystyczny w Lublinie *Informacja kwartalna na temat rynku pracy (II kwartał 2015)*

Zasadniczym problemem w zakresie rozwoju obszarów wiejskich jest wysoki poziom bezrobocia (w tym bezrobocia ukrytego w rolnictwie). Niskie oraz nieadekwatne do potrzeb rynku pracy kwalifikacje mieszkańców znacząco ograniczają możliwość znalezienia zatrudnienia poza rolnictwem. Dodatkowym czynnikiem utrudniającym znalezienie pracy jest bardzo ograniczona podaż ofert zatrudnienia na lokalnym rynku. Jednocześnie, przy pewnym zróżnicowaniu terytorialnym, obserwuje się niewystarczający udział działalności pozarolniczej w strukturze zatrudnienia na obszarach wiejskich, a także niski poziom kwalifikacji i skłonności mieszkańców w zakresie podejmowania działalności pozarolniczej.[6]

Bezrobotni mieszkańcy wsi stanowią ponad połowę (55,9%) wszystkich bezrobotnych zarejestrowanych na obszarze województwa lubelskiego. Ludność zamieszkująca obszary wiejskie jest grupą szczególnie zagrożoną bezrobociem, z uwagi na fakt, iż na wsi obok bezrobocia rejestrowanego mamy do czynienia ze wspomnianym już bezrobociem ukrytym (w sytuacji, kiedy osoba posiadająca gospodarstwo rolne o łącznej powierzchni powyżej 2 ha przeliczeniowych lub będąca małżonkiem/domownikiem w takim gospodarstwie nie spełnia kryterium niezbędnego, aby mogła zarejestrować się jako osoba bezrobotna)[7]. Zjawisko bezrobocia ukrytego jest szczególnie trudne zarówno do diagnozowania i analizy (osoby pozostające de facto bez zatrudnienia nie zostają ujęte w żadnych rejestrach i zestawieniach), jak i dla zastosowania skutecznych metod walki z nim (z uwagi na brak tych osób w rejestrach powiatowych urzędów pracy, nie mogą one korzystać z żadnego wsparcia skierowanego bezpośrednio do osób bezrobotnych).

Wśród głównych przyczyn wysokiego bezrobocia na obszarach wiejskich odnajdujemy między innymi: bardzo ograniczoną liczbę wolnych miejsc pracy, niski poziom wykształcenia mieszkańców wsi oraz niedopasowanie ich kwalifikacji i kompetencji do wymagań rynku pracy.

Struktura bezrobotnych mieszkańców wsi pod względem poziomu wykształcenia zasadniczo nie odbiega od danych dla całego województwa lubelskiego. Najczęściej bezrobotni mieszkańcy wsi posiadają wykształcenie zasadnicze zawodowe (27,2%) oraz gimnazjalne lub niższe (25,9%). Z kolei najmniej liczne kategorie to osoby posiadające wykształcenie wyższe (11,4%) oraz średnie ogólnokształcące (11,3%).[8] Taka struktura odzwierciedla w dużym stopniu rozkład poziomu wykształcenia dla całej populacji mieszkańców wsi.

---

[6] *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020*

[7] Art. 2 ust. 1 pkt 2 lit. d ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. *o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy* (Dz.U. z 2015 r. poz. 149, z późn. zm.)

[8] *Analiza sytuacji na rynku pracy w województwie lubelskim w 2014 r.* Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie, Lublin 2015

Wykształcenie jest istotnym czynnikiem różnicującym sytuację bezrobotnych na wiejskim rynku pracy. Niewielka liczba ofert oraz duża konkurencja na rynku pracy zwiększają trudności w znalezieniu zatrudnienia, zwłaszcza w przypadku bezrobotnych, którzy utracili pracę i mają niski poziom wykształcenia. Sytuacja ta sprawia, że coraz więcej osób, także zamieszkałych na wsi, podwyższa swoje kwalifikacje. Zwiększa się zatem liczba mieszkańców posiadających relatywnie wysoki poziom wykształcenia, ale przy braku wzrostu liczby ofert pracy, osoby te zasilają szeregi bezrobotnych. W konsekwencji obserwujemy systematyczny wzrost udziału osób posiadających wykształcenie wyższe w ogólnej liczbie bezrobotnych (tendencja ta dotyczy zarówno miast, jak i wsi). Podkreślić należy jednak, że pomimo występujących tendencji wzrostowych w tym zakresie, poziom wykształcenia bezrobotnych zamieszkałych na terenach wiejskich pozostaje niższy niż w miastach.[9]

Zaznaczyć trzeba, iż nie tylko sam poziom wykształcenia mieszkańców obszarów wiejskich jest problemem. Trudna sytuacja tych osób na rynku pracy wynika w znacznej mierze z niedopasowania posiadanych kwalifikacji do wymagań pracodawców. Kwestie te omówione zostały w dokumentach diagnostycznych Lokalnych Grup Działania. Podczas konsultacji społecznych, to sami mieszkańcy wśród głównych przyczyn trudności w aktywizacji zawodowej wymieniali kwalifikacje nieadekwatne do potrzeb rynku pracy. Zwracano uwagę zarówno na deficyt wymaganych umiejętności czy kwalifikacji, jak i brak możliwości ich podnoszenia na obszarach wiejskich.

Bezrobotni mieszkańcy wsi w województwie lubelskim to przede wszystkim osoby młode. Aż 57,4% z nich nie przekroczyło 34 roku życia. Warto dodać, że zaledwie co trzecia osoba bezrobotna zamieszkała na wsi posiada jakiekolwiek doświadczenie zawodowe, a zdecydowana większość (68%) nigdy nie pracowała. Ponadto, według danych na koniec 2014 roku, tylko 9% bezrobotnych mieszkańców wsi posiadało prawo do zasiłku.[10] Również dokumenty diagnostyczne LGD z terenu województwa lubelskiego pokazują, iż wśród grup defaworyzowanych na rynku pracy, ankietowani mieszkańcy najczęściej wskazywali młodzież.

Bezrobocie, zwłaszcza długotrwałe jest jednym z głównych czynników wpływających na zagrożenie ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Praca stanowi bowiem dla człowieka zarówno gwarancję zaspokajania potrzeb ekonomicznych, jak i istotny warunek życiowej satysfakcji i samorealizacji. W sytuacji braku pracy problem dotyka całe rodziny, które

[9] Dz. cyt. Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie, Lublin 2015
[10] Dz. cyt. Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie, Lublin 2015

zmagając się z trudnościami finansowymi, są narażone na pogorszenie standardu życia, a w dalszej perspektywie, na ubóstwo i wykluczenie społeczne.

Statystyki wskazują, że na obszarach wiejskich odnotowuje się dochody niższe niż w miastach. W latach 2002-2012 średni miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwach domowych mieszkańców wsi, z niewielkimi zmianami, kształtował się na poziomie 70% dochodu osób zamieszkujących w miastach, a dochody rolników stanowiły przeciętnie ok. 2/3 dochodów generowanych przez osoby pracujące na własny rachunek. To wszystko powoduje, że mieszkańcy wsi, a zatem również rolnicy, obok rencistów i osób utrzymujących się z niezarobkowych źródeł (np. opieki społecznej), są w największym stopniu zagrożeni ubóstwem. W latach 2006-2012 odsetek mieszkańców wsi zagrożonych ubóstwem skrajnym kształtował się na poziomie 2-3 krotnie wyższym niż w miastach. [11]

W skali kraju zdecydowanie wyższe zagrożenie ubóstwem występuje na wsi niż w mieście. Ponadto, obserwowane jest w tej kwestii znaczne zróżnicowanie regionalne, a najwyższym poziomem zagrożenia ubóstwem charakteryzują się obszary wiejskie Polski Wschodniej.

Diagnoza sytuacji w aspekcie zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym, przedstawiona przez Lokalne Grupy Działania wskazuje też na liczne czynniki sprawcze tego zjawiska, wśród których wymieniano: brak perspektyw dla młodych mieszkańców wsi, brak oferty i możliwości dotyczących spędzania wolnego czasu, złe wzorce w rodzinie w postaci zachowań patologicznych i nałogów, a także deficyt ofert pracy na obszarach wiejskich.

3. Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich

W świadomości społecznej wieś kojarzona jest najczęściej z rolnictwem oraz pracą jej mieszkańców w gospodarstwach rolnych. Aktualnie jednak coraz częściej na znaczeniu zyskuje inny model postrzegania obszarów wiejskich – jako wielofunkcyjnej przestrzeni dla życia i działalności mieszkańców, nie zawsze powiązanej z sektorem rolnym.

Przeobrażenia zachodzące na obszarach wiejskich, takie jak wzrost specjalizacji gospodarstw rolnych, spadek opłacalności produkcji oraz mniejsze zapotrzebowanie na siłę roboczą powodują, że mieszkańcy wsi coraz częściej poszukują alternatywnych źródeł dochodu. Przyczynia się to między innymi do rozwoju drobnej przedsiębiorczości nie związanej bezpośrednio z produkcją rolniczą.

[11] *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020*

Członkostwo Polski w Unii Europejskiej oraz wynikające z niego możliwości, przede wszystkim związane z napływem funduszy skierowanych do rolników, umożliwiły szereg pozytywnych zmian na polskiej wsi. Przede wszystkim, dzięki tym działaniom zmniejszył się dystans (głównie kulturowy i edukacyjny) dzielący mieszkańców wsi i miast. Wciąż jednak mamy do czynienia z sytuacją daleką od ideału. Na obszarach wiejskich znacząca część mieszkańców żyje na niskim poziomie materialnym. Ponadto, mamy do czynienia z wysoką skalą bezrobocia, zwłaszcza ukrytego oraz słabym tempem rozwoju gospodarczego. Tymczasem obszary wiejskie mają w sobie ogromny potencjał do wykorzystania, chociażby w postaci kapitału ludzkiego i zasobów pracy.

Rozwój rynku pracy, wzrost zatrudnienia, a w ślad za nim wzrost poziomu życia mieszkańców obszarów wiejskich dokonuje się w znacznej mierze poprzez rozwój przedsiębiorczości. Przedsiębiorczość społeczeństwa rozumiana bardzo szeroko, jako pewien stan świadomości, umysłu, wykształcony model myślenia o sobie i otaczającej rzeczywistości stanowi element rozwojowy dla wszelkich inicjatyw, nie tylko stricte związanych z podejmowaniem działalności gospodarczej.

Dokumenty diagnostyczne Lokalnych Grup Działania z terenu województwa wskazują na kluczową wręcz rolę edukacji młodzieży w zakresie przedsiębiorczości, definiując deficyty wiedzy z tego zakresu jako jeden z głównych problemów oraz barierę rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.

Rozwój przedsiębiorczości zawsze jest czynnikiem pozytywnie wpływającym na rynek pracy i bezrobocie. W małych społecznościach wiejskich przedsiębiorczość nabiera szczególnego znaczenia, a aktywizacja mieszkańców wsi stanowi szansę dla rozwoju ekonomicznego. Trudny rynek pracy na obszarach wiejskich sprawia, że w wielu wypadkach indywidualne decyzje o podjęciu pracy na własny rachunek wydają się jedyną możliwością aktywizacji zawodowej. Z badań nad przedsiębiorczością wiejską prowadzonych przez Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej w roku 2006 wynika, że na podjęcie decyzji o prowadzeniu działalności gospodarczej najczęściej ma wpływ „chęć pracy na własny rachunek, bądź konieczność, spowodowana długotrwałym bezrobociem. Świadomość trudnej sytuacji lub małych szans na rynku pracy zmuszała do wzięcia losu w swoje ręce”.[12]

[12] *Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich – stan i perspektywy rozwoju*, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, W-wa 2006

Z pewnością bardzo istotną, a nawet, najważniejszą rolę w zakresie promocji i wspierania przedsiębiorczości na obszarach wiejskich odgrywają lokalne samorządy. Ich działania dotyczą nie tylko inwestycji w zakresie infrastruktury, ale także aktywizacji społeczności w obszarze działań przedsiębiorczych poprzez edukację i podnoszenie kwalifikacji. Rola samorządów w zakresie promocji przedsiębiorczości lokalnej wspierana jest przez organizacje o charakterze informacyjno-doradczym, takie jak ośrodki doradztwa rolniczego oraz terenowe oddziały Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Diagnoza tej problematyki z punktu widzenia LGD podkreśla szczególnie istotną rolę lokalnych liderów i autorytetów oraz konieczność integracji różnych środowisk na gruncie lokalnym na rzecz promocji i wspierania przedsiębiorczości mieszkańców wsi.

Cytowany wcześniej raport Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej na temat badań nad przedsiębiorczością wiejską przedstawia również opinie najbardziej zainteresowanych, czyli mieszkańców obszarów wiejskich, w zakresie głównych czynników, jakie, w ich opinii, mają bezpośredni wpływ na rozwój przedsiębiorczości na wsi. Wśród najważniejszych determinantów rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich odnajdujemy zarówno czynniki o charakterze finansowym, konieczność zmiany mentalności społeczeństwa, a także lepszy dostęp do profesjonalnych usług doradczych.

Wykres nr 2

Determinanty rozwoju przedsiębiorczości w opinii środowiska wiejskiego

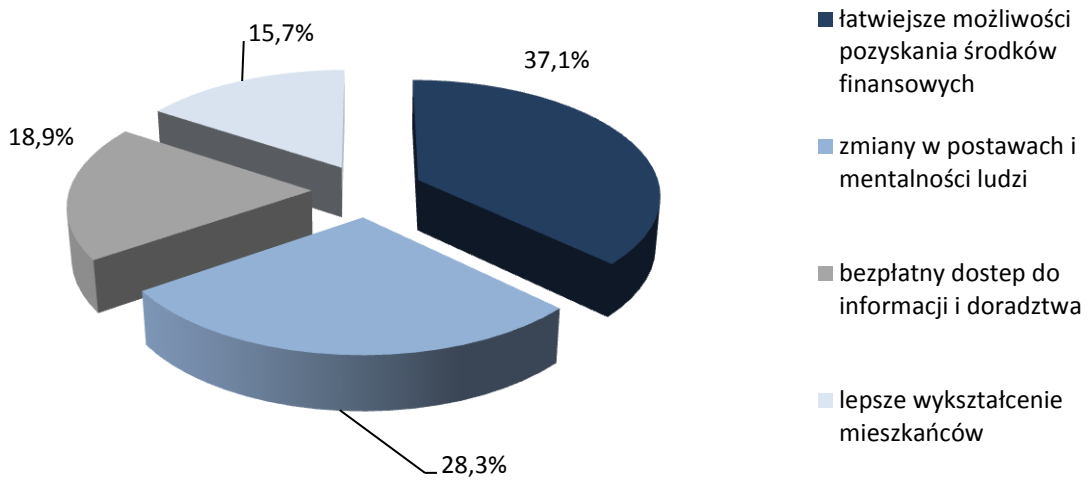

Źródło: *Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich – stan i perspektywy rozwoju*, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, W-wa 2006

Podobne opinie mieszkańców pojawiały się w diagnostycznych dokumentach LGD – wśród głównych barier dla rozwoju przedsiębiorczości wymieniano: brak funduszy oraz trudności występujące w ich pozyskiwaniu, niedostateczne wsparcie instytucjonalne dla firm, brak współpracy pomiędzy przedsiębiorcami oraz wysokie wymagania w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej przy wykorzystaniu funduszy pomocowych. Zwracano również uwagę na konieczność wsparcia lokalnej produkcji poprzez promocję działalności opartych na lokalnych produktach i zasobach.

Jak wynika z powyższych danych, rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich napotyka szereg trudności. W zakresie działań o charakterze przedsiębiorczym, problemem mieszkańców wsi jest między innymi niski kapitał własny oraz ograniczony dostęp do kapitału zewnętrznego. Zdaniem autorów Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020, cała Lubelszczyzna wciąż należy do tak zwanych regionów stagnacyjnych, pozbawionych zarówno wielkich miast o charakterze metropolii, jak i atrakcyjnego przemysłu, który przyciągałby kapitał zagraniczny. Region charakteryzuje się ponadto niską produktywnością, niskim poziomem wykształcenia pracowników, słabą infrastrukturą transportową i niskim poziomem samoorganizacji społecznej.[13]

[13] *Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020*

Chociaż sytuacja stopniowo ulega zmianie, wciąż te kwestie, zwłaszcza na terenach wiejskich, wymagają poprawy i wsparcia.

Badania realizowane na potrzeby konstrukcji dokumentów strategicznych województwa lubelskiego wskazują ponadto na niski poziom skłonności do podejmowania współpracy przez przedsiębiorców, zarówno z firmami krajowymi jak i zagranicznymi. „Jak pokazują dane z badania w ramach projektu RIS LUBELSKIE, skłonność do podejmowania ryzyka związanego z budowaniem sieci powiązań wertykalnych (pomiędzy przedsiębiorstwami), jak i horyzontalnych (pomiędzy różnymi typami podmiotów), jest bardzo ograniczona. Tylko 5,1% przedsiębiorstw współpracuje z firmami zagranicznymi. Regionalny zasięg kontaktów biznesowych deklaruje najwięcej małych przedsiębiorstw (44,8%).”[14]

Autorzy Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 dostrzegają istotny problem w braku współpracy producentów rolnych pomiędzy sobą. W dokumencie czytamy, że „źródłem słabości polskiego rolnictwa, oprócz niekorzystnej struktury gospodarstw, jest także niewystarczający poziom organizacji rynków rolnych. Przejawia się on przede wszystkim jednym z najniższych w UE poziomem zorganizowania rolników oraz słabą integracją z sektorem przetwórczym. Pojedynczy producent dysponujący niewielką skalą produkcji, brakiem dostępu do wyposażenia technicznego i nowoczesnych technologii zazwyczaj nie jest w stanie skutecznie reagować na zmiany zachodzące w jego otoczeniu. W przypadku polskich producentów rolnych ze względu na duże rozdrobnienie gospodarstw problemy te są spotęgowane”. [15]

[14] *Aneks diagnostyczny RPO Lublin 2014*
[15] *Program Aktywizacji Obszarów Wiejskich 2014-2020*

Rozdział IV

Charakterystyka i uzasadnienie obszarów

Obszar I

Przedsiębiorczy mieszkaniec wsi

Przedsiębiorczość w świadomości społecznej najczęściej kojarzona jest z podejmowaniem działalności gospodarczej i prowadzeniem firmy, niemniej, coraz częściej zauważalny oraz podkreślany jest szerszy wymiar tego zagadnienia, obejmujący między innymi postawy przedsiębiorcze oraz wynikające z nich działania o charakterze przedsiębiorczym. Według definicji zawartej w Encyklopedii Agrobiznesu, przedsiębiorczość można traktować dwojako: jako postawę i jako proces. W pierwszym znaczeniu mówimy o cechach oraz indywidualnych skłonnościach jednostek do podejmowania nowych działań oraz ich aktywnej postawie wobec otaczającej rzeczywistości, natomiast rozpatrując przedsiębiorczość w kategoriach procesu, mamy na myśli przede wszystkim powstawanie i rozwój przedsiębiorstw. W Regionalnym Planie Działań na rzecz Zatrudnienia na 2016 rok (RPD/2016) rekomendujemy syntetyczne ujęcie przedsiębiorczości, które zawiera w sobie oba wspomniane elementy.

Rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich w istotny sposób wpływa na niwelowanie niekorzystnej sytuacji na wiejskim rynku pracy, zmniejszanie kulturowego oraz ekonomicznego dystansu między miastem i wsią, a także stwarza szereg możliwości dla rozwoju pozarolniczych funkcji wsi. Przedsiębiorczość jest również istotnym czynnikiem wzrostu poziomu i jakości zatrudnienia, dlatego koncepcja RPD/2016 zakłada działania, uwzględniające kompatybilność obu zagadnień.

Główne atrybuty przedsiębiorczości to innowacyjność oraz odwaga w podejmowaniu ryzyka. Przekładają się one na efekt rynkowy. Przedsiębiorczość wiejska stanowi istotny czynnik aktywizacji obszarów wiejskich. Inicjatywy o charakterze przedsiębiorczym przyczyniają się do tworzenia miejsc pracy zarówno bezpośrednio dla osób je podejmujących, jak również,

co szczególnie istotne dla obszarów wiejskich, dla innych mieszkańców społeczności lokalnej.[16]

1. Promocja przedsiębiorczości w edukacji szkolnej i pozaszkolnej z uwzględnieniem rozwiązań innowacyjnych

Przedsiębiorczość to jeden z najważniejszych czynników w realny sposób wpływających na społeczności – jest generatorem wzrostu gospodarczego, elementem wzmacniającym spójność społeczną i zapobiegającym zjawisku wykluczenia społecznego.

Kształtowanie oraz wzmacnianie postawy przedsiębiorczej odbywa się zasadniczo przez całe życie w postaci kształcenia ustawicznego, jednak kluczowym dla tego procesu jest okres nauki szkolnej, dlatego istotna jest promocja przedsiębiorczości przede wszystkim w edukacji szkolnej, ze szczególnym uwzględnieniem działań o charakterze innowacyjnym. Edukacja przedsiębiorczości w formie pozaszkolnej może stanowić istotny element uzupełniający w tym procesie, zwłaszcza w zakresie wzmacniania lub kształtowania postaw przedsiębiorczych osób dorosłych.

Obecny system edukacyjny w niewystarczającym stopniu sprzyja rozwijaniu wśród młodzieży kompetencji przedsiębiorczych, dlatego niezbędne jest podejmowanie różnorodnych inicjatyw w tym zakresie, również na obszarach wiejskich.

O znaczeniu edukacji w aspekcie kształtowania kompetencji przedsiębiorczych może świadczyć między innymi fakt, iż w części krajów europejskich kształcenie przedsiębiorczości znajduje się wśród ogólnych celów całego procesu edukacji szkolnej. W praktyce oznacza to, że przedsiębiorczości nie zawsze naucza się jako odrębnego przedmiotu, a kształtowanie odpowiednich postaw lub przekazywanie wiedzy odbywa się w ramach różnych zajęć w szkole. Ponadto, według raportu Komisji Europejskiej pt. „Nauczanie przedsiębiorczości w szkołach w Europie: strategie, programy i efekty kształcenia", przedsiębiorczość należy do kluczowych kompetencji młodzieży z punktu widzenia rynku pracy.[17]

Potrzeba kompleksowego podejścia w zakresie kształtowania postaw i kompetencji przedsiębiorczych wśród młodzieży powinna znaleźć odzwierciedlenie w szkolnych

[16] Gabińska C.G *Kształcenie na rzecz przedsiębiorczości na obszarach wiejskich*, w: *Przedsiębiorczość - Edukacja. Zeszyt Nr 8*, Kraków 2012

[17] Raport Komisji Europejskiej Eurydice *Nauczanie przedsiębiorczości w szkołach w Europie: strategie, programy i efekty kształcenia*, wersja polska: Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji W-wa 2013

programach nauczania, przynajmniej począwszy od etapu gimnazjum. Edukacja przedsiębiorczości to również szerokie możliwości dla rozwiązań o charakterze innowacyjnym, wykraczających poza standardowe działania w edukacji szkolnej. Przykładem takiej inicjatywy jest innowacyjny program dotyczący doradztwa zawodowego i przedsiębiorczości w szkołach gimnazjalnych „Przedsiębiorczy gimnazjalista", opracowany i realizowany z inicjatywy Wydziału Polityki Rynku Pracy Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie, we współpracy z partnerami. Wdrażanie efektów tego programu oraz wykorzystanie go jako instrumentu w edukacji przedsiębiorczości młodzieży na obszarach wiejskich rekomendujemy jako dobre rozwiązanie, pozwalające w sposób prosty i pozbawiony dodatkowych kosztów podnosić kompetencje nauczycieli oraz uczniów, także w zakresie przedsiębiorczości.

Poza formami szkolnymi, edukacja w zakresie kompetencji przedsiębiorczych powinna odbywać się w postaci kształcenia ustawicznego, które zasadniczo dotyczy całego dorosłego życia człowieka. Edukacja przez całe życie jest pojęciem kluczowym dla naszych czasów i współczesnego rynku pracy. Szybkie tempo zmian technologicznych wymusza potrzebę permanentnego dokształcania się. Mamy dziś do czynienia z szybką dezaktualizacją kwalifikacji oraz umiejętności, co niesie za sobą konieczność ich ciągłego uzupełniania. Tego rodzaju postawy wybitnie zwiększają szanse na utrzymanie zatrudnienia oraz ewentualnej zmiany pracy na lepszą.

Permanentna edukacja, także osób dorosłych, w zakresie nabywania oraz wzmacniania kompetencji przedsiębiorczych przynosi szereg korzyści. Edukacja ustawiczna mieszkańców obszarów wiejskich województwa lubelskiego w warunkach rozwoju gospodarki konkurencyjnej, opartej na wiedzy i przedsiębiorczości ma zasadnicze znaczenie. Ludność zamieszkująca obszary wiejskie, wchodząc na rynek pracy lub planując działalność gospodarczą, musi zdawać sobie również sprawę z ogromnego znaczenia edukacji z zakresu kompetencji przedsiębiorczych dla rozwoju regionu i wzrostu poziomu życia na obszarach wiejskich.

Rolą szeroko rozumianej edukacji na obszarach wiejskich jest stymulowanie wielofunkcyjnego rozwoju tych terenów zarówno poprzez wprowadzanie, począwszy od etapu gimnazjum, nauki o przedsiębiorczości, jak i realizowanie programów kształcenia ludności wiejskiej, w tym kształcenia ustawicznego w zakresie nabywania i wzmacniania kompetencji przedsiębiorczych. Doskonalenie posiadanych kwalifikacji mieszkańców wsi

wpływa bowiem na zwiększenie efektywności działań oraz przyczynia się do postępu rolniczego.[18]

Rekomendacje:

- ***podejmowanie innowacyjnych inicjatyw z zakresu edukacji przedsiębiorczości w szkołach, w tym wdrażanie efektów programu „Przedsiębiorczy gimnazjalista" realizowanego z inicjatywy Wydziału Polityki Rynku Pracy Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie***
- ***inicjowanie działań mających na celu wzrost wiedzy na temat przedsiębiorczości oraz kształtowanie postaw przedsiębiorczych w zakresie edukacji nieformalnej i ustawicznej***

Adresaci:

Kuratorium Oświaty w Lublinie, szkoły gimnazjalne i ponadgimnazjalne oraz jednostki je prowadzące, poradnie psychologiczno-pedagogiczne, Lokalne Grupy Działania, ośrodki kultury funkcjonujące w lokalnych społecznościach wiejskich, powiatowe urzędy pracy

2. Podejmowanie i promowanie współpracy na gruncie lokalnym na rzecz przedsiębiorczości i zatrudnienia

Specyfika obszarów wiejskich stwarza ogromne pole możliwości dla rozwoju współpracy partnerskiej dotyczącej przedsiębiorczości i zatrudnienia na gruncie lokalnym. Nie będzie przesadą stwierdzenie, że to właśnie szeroki zakres współdziałania różnych instytucji w lokalnym środowisku w dużej mierze wpływa na poziom rozwoju gospodarczego oraz jakość życia mieszkańców.

Z tych względów zagadnienie podejmowania współpracy lokalnych partnerów na rzecz przedsiębiorczości i zatrudnienia znalazło się wśród priorytetowych kierunków rekomendowanych w Regionalnym Planie Działań na rzecz Zatrudnienia na 2016 rok. Mówimy zarówno o współpracy przedsiębiorców pomiędzy sobą, jak i inicjatywach

[18] Gabińska C.G. *Kształcenie na rzecz przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, w: Przedsiębiorczość - Edukacja. Zeszyt Nr 8*, Kraków 2012

partnerskich tzw. trójsektorowych, skupiających przedstawicieli samorządu, sektora prywatnego oraz organizacji pozarządowych.

Niezwykle istotnym aspektem partnerstw lokalnych jest ich trwałość, która oznacza, iż współpraca partnerów dotyczy każdego kolejnego etapu przedsięwzięcia. W trakcie realizacji zadania tworzy się bowiem specyficzne trwałe i solidne powiązania między jednostkami współpracującymi ze sobą.

Ponieważ idea promocji przedsiębiorczości lokalnej nie powinna być rozpatrywana wyłącznie w odniesieniu do prywatnych firm, ale w równym stopniu dotyczy ona samorządów lokalnych, niezbędnym warunkiem dobrego klimatu dla wzrostu gospodarczego jest zgodne współdziałanie środowiska biznesu oraz lokalnych władz samorządowych. Pozwala to na osiągnięcie konkurencyjnej przewagi danego powiatu lub gminy w zakresie wzrostu przedsiębiorczości i gospodarczego rozwoju.

Warto dodać, iż rozwój infrastruktury lokalnej, choć zwiększa atrakcyjność inwestycyjną, nie stanowi istotnego motoru dla rozwoju gospodarczego i poprawy jakości życia mieszkańców. W największym stopniu rozwój gospodarczy środowisk wiejskich odbywa się poprzez tworzenie środowiska sprzyjającego przedsiębiorczości i innowacyjności, która dokonuje się przede wszystkim dzięki wzrostowi jakości kapitału ludzkiego oraz jakości wzajemnej współpracy różnych partnerów na rzecz społeczności lokalnej.

W warunkach gospodarki rynkowej, w celu poprawy konkurencyjności i rentowności produkcji rolniczej mieszkańcy wsi, przede wszystkim jako producenci rolni stoją również przed koniecznością podejmowania działań ukierunkowanych zarówno na współpracę poziomą (pomiędzy sobą), ale też z innymi instytucjami obsługującymi rolnictwo. Taki charakter współpracy można określić mianem branżowej.

Pomimo niekwestionowanych korzyści, jakie daje producentom rolnym możliwość podejmowania współpracy między sobą, stan gospodarczego zorganizowania producentów jest obecnie jedną ze słabszych stron polskiego rolnictwa. Proces organizowania się producentów napotyka na swojej drodze wiele barier, takich jak: „uprzedzenie rolników do wspólnych działań i nowych rozwiązań, będące następstwem mentalności i brakiem samodzielności w podejmowaniu nowych działań, jak też wynikające z niesprzyjających warunków polityczno-gospodarczych, obowiązków podatkowych czy braku zainteresowania przemysłu przetwórczego nawiązywaniem współpracy z zorganizowanymi rolnikami”. Najważniejszym problemem wydaje się zatem przełamywanie barier psychologicznych, tworzenie pozytywnych wzorców współpracy oraz zapewnienie rolnikom dostępu

do fachowego doradztwa. Konieczne jest również merytoryczne wsparcie procesu powstawania i funkcjonowania grup producentów rolnych.[19]

Partnerstwa o szerszym zasięgu podmiotowym (skupiające różne środowiska) na rzecz zatrudnienia i przedsiębiorczości, mają na celu ogólny rozwój społeczności lokalnej. Poprzez wzrost przedsiębiorczości i zatrudnienia następuje poprawa jakości i poziomu życia mieszkańców dlatego tego rodzaju partnerstwa mają szersze znaczenie.

Poprzez zawiązywanie partnerstw na rzecz przedsiębiorczości oraz zatrudnienia budowany jest pozytywny klimat w obszarze lokalnego rynku pracy. Podejmowanie tego rodzaju współpracy zwiększa zaangażowanie zarówno ze strony samorządu, jak i lokalnego biznesu w problemy aktywizacji zawodowej mieszkańców, ponadto jest istotnym sposobem promocji dla lokalnych przedsiębiorców. Wspólne zaangażowanie przedstawicieli różnych sektorów w rozwiązywanie lokalnych problemów daje możliwość spojrzenia z innej perspektywy oraz wykorzystania różnych narzędzi i metod, specyficznych dla poszczególnych partnerów, co znacząco zwiększa efektywność działań.

Przedsiębiorcy jako aktywni uczestnicy życia społeczności, angażujący się we współpracę międzysektorową na rzecz środowiska lokalnego powinni być jednocześnie świadomymi promotorami społecznej odpowiedzialności biznesu jako swego rodzaju misji i wymogu ciążącego na tej grupie podmiotów. Przez społeczną odpowiedzialność biznesu rozumiemy taką koncepcję funkcjonowania przedsiębiorstwa, w której w swoich działaniach ukierunkowanych z natury rzeczy na osiąganie zysków, uwzględnia ono jednocześnie tzw. interes społeczny. W takim ujęciu społeczna odpowiedzialność biznesu oznacza też jasność i klarowność reguł gospodarczych firmy, zgodnych z prawem oraz zasadami etyki. Aktualnie zagadnienie społecznej odpowiedzialności biznesu staje się coraz częściej przedmiotem zainteresowania zarówno samych przedsiębiorców, ale również ogółu społeczeństwa. Istnieje wiele definicji tego pojęcia, z których każda kładzie nacisk na inne jego aspekty. Ciekawe i kompleksowe ujęcie zagadnienia przedstawił R. A. Bucholtz, który w definicji społecznej odpowiedzialności biznesu wyróżnia cztery zasadnicze elementy:

- ponoszenie przez przedsiębiorstwo odpowiedzialności przed społeczeństwem wykraczającej poza produkcję towarów i świadczenie usług z zyskiem,
- służenie szerszemu kręgowi osób aniżeli np. akcjonariusze przedsiębiorstwa,
- powiązanie przedsiębiorstw ze społeczeństwem nie tylko poprzez rynek,

[19] Parzonko A.J. *Sposoby współpracy doradców z rolnikami zorganizowanymi w grupy producentów rolnych*, W-wa 2008

- służenie wartościom ludzkim o wyższej randze niż wartości ekonomiczne.[20]

Obecnie, choć firmy w większości deklarują działania zgodne z zasadami społecznej odpowiedzialności biznesu, w praktyce często widzą w nich dodatkowe koszty lub nie rozumieją i nie stosują ich w należyty sposób. Autorzy opracowania „Społeczny kontekst biznesu a rozwój przedsiębiorczości uważają, że główny problem w tym obszarze stanowi niska świadomość przedsiębiorców na temat koncepcji CSR (ang. *Corporate Social Responsybility*). „Firmy w większości nie wiedzą na czym polega koncepcja CSR i jakie przynosi korzyści dla organizacji. Ich wiedza jest nieusystematyzowana w tym temacie i nawet chcąc wprowadzić koncepcje CSR do ogólnej strategii zarządzania, nie wiedzą w jaki sposób mają to uczynić”.[21]

W przypadku środowisk lokalnych, do jakich należą obszary wiejskie, społeczna odpowiedzialność biznesu nabiera szczególnego znaczenia. Strategia takiego zarządzania przedsiębiorstwem poprzez prowadzenie dialogu społecznego na poziomie lokalnym jednocześnie poprawia konkurencyjność przedsiębiorstwa, buduje jego pozytywny odbiór społeczny oraz wpływa pozytywnie na rozwój społeczny i ekonomiczny.

Zdecydowanie, wdrożenie koncepcji CSR to ułatwienie firmie funkcjonowania w lokalnej społeczności. Zarówno okoliczni mieszkańcy, banki i urzędy lokalne postrzegają wówczas przedsiębiorstwo odpowiedzialne społecznie w dużo korzystniejszym świetle. Firma odpowiedzialna społecznie, której zaangażowanie jest potwierdzone między innymi nagrodami wyróżnieniami nie będzie miała problemów z uzyskaniem kredytu lub dotacji na rozwój, a władze lokalne, widząc społeczne zaangażowanie, będą przychylniejsze prowadzeniu wspólnych projektów.[22]

Rekomendacje:

- ***nawiązywanie współpracy pomiędzy przedsiębiorcami na gruncie lokalnym oraz merytoryczne fachowe wsparcie doradcze w tym zakresie***
- ***promowanie społecznej odpowiedzialności biznesu***
- ***tworzenie lokalnych partnerstw międzysektorowych na rzecz zatrudnienia i przedsiębiorczości***

[20] Rybak M. *Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw* (w:) *Etyka w biznesie* Borkowska M., Gałkowski J.W. (red), Lublin 2002

[21] Jaska E., Skierski W. *Społeczny kontekst biznesu a rozwój przedsiębiorczości*, W-wa 2010

[22] Jaska E. Skierski W. *Dz. cyt.*, W-wa 2010

Adresaci:

lokalne władze samorządowe, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy i organizacje zrzeszające przedsiębiorców, Lokalne Grupy Działania, powiatowe urzędy pracy, Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Końskowoli

3. Promocja podejmowania okołorolniczej oraz pozarolniczej działalności gospodarczej na obszarach wiejskich

Intensywne przemiany ekonomiczne, społeczne oraz kulturowe, jakie obserwujemy na obszarach wiejskich służą w perspektywie poprawie jakości życia mieszkańców, przede wszystkim poprzez wzrost przedsiębiorczości oraz poprawę sytuacji na rynku pracy i edukacji. Potrzeba rozwoju przedsiębiorczości na wsi podyktowana jest faktem, iż gospodarstwa rolne nie zapewniają osobom na nich pracującym odpowiedniego poziomu życia. W środowiskach lokalnych przedsiębiorczość postrzegana jest przede wszystkim w kategoriach aktywności ukierunkowanej na poszukiwanie źródeł dochodu, zarówno w branży rolniczej, jak i w zakresie nie związanym z rolnictwem.

Warto dodać, iż promocja i rozwój przedsiębiorczości wśród rolników są niezwykle istotne dla całej gospodarki – przynoszą korzyści nie tylko dla nich samych, ale pobudzają aktywność zawodową, wpływają również na podnoszenie poziomu produkcji rolniczej.

Koncepcja wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich zakłada model, w którym wieś jest nie tylko miejscem wytwarzania surowców rolniczych, ale przestrzenią dla godnego życia mieszkańców. Pojawienie się takiego podejścia do rozwoju obszarów wiejskich wiąże się z wielofunkcyjnością rozwoju rolnictwa. W przeciwieństwie do koncepcji monofunkcyjności, rolnictwa, zakładającej lokalizację przedsiębiorczości pozarolniczej tylko w miastach, odmienne podejście zakłada, że na obszarach wiejskich powinna się rozwijać równolegle z działalnością rolniczą, również działalność pozarolnicza (handlowa, usługowa itp.).[23]

Przedsiębiorczość rolnicza ma długą tradycję. Mieszkańcy wsi od wieków prowadząc indywidualne gospodarstwa rolne, byli jednocześnie przedsiębiorcami. Odrębną gałęzią gospodarczą na obszarach wiejskich jest natomiast pozarolnicza przedsiębiorczość mieszańców. Jej prężny rozwój w naszym kraju przypada na lata 90-te ubiegłego stulecia

[23] Tabor K. *Przestrzeń doradztwa i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich*, W-wa 2010

i jest wynikiem intensywnych przemian społeczno-gospodarczych, w następstwie których na obszarach wiejskich znacząco wzrosło bezrobocie jawne i ukryte, a poziom materialny mieszkańców zaczął się pogarszać. W wyniku tych zjawisk część rolników podjęło pozarolniczą działalność gospodarczą między innymi w handlu, usługach i przetwórstwie, prowadząc jednocześnie gospodarstwa rolne.

Oprócz wyżej wymienionych kategorii przedsiębiorców, na obszarach wiejskich funkcjonują również firmy prowadzone przez mieszkańców wsi nie powiązanych z gospodarstwem rolnym lub mieszkańców miast, którzy założyli firmy na terenach wiejskich.

Koncepcja wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich wymaga uwzględnienia równoległego rozwoju zarówno rolniczej, okołorolniczej, jak i pozarolniczej działalności gospodarczej podejmowanej przez mieszkańców obszarów wiejskich.

Wśród podstawowych elementów wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich odnajdujemy:

- rolniczą działalność produkcyjną,
- działalność pozarolniczą związaną bezpośrednio z rolnictwem,
- działalność pozarolniczą niezwiązaną bezpośrednio lub w ogóle z rolnictwem.[24]

W ostatnim czasie, obok przedsiębiorczości indywidualnej, na znaczeniu zyskują zrzeszenia i grupy producenckie rolników, będące rodzajem przedsiębiorczości o charakterze zespołowym. Te formy współpracy pozwalają rolnikom przezwyciężać takie ograniczenia jak: mały obszar gospodarstwa, problem ze zbytem płodów i produktów rolnych, niska towarowość gospodarstwa czy deficyty w zakresie kwalifikacji i wiedzy na temat produkcji rolniczej.

Kolejną ważną kwestią, na którą zwracały również uwagę Lokalne Grupy Działania, jest konieczność wspierania różnorodnych form działalności gospodarczej, ze szczególnym uwzględnieniem przedsiębiorczości opartej o lokalne zasoby i produkty. W przypadku obszarów wiejskich kreowanie i promowanie lokalnych marek czy produktów szczególnie zyskuje na znaczeniu, ponieważ stanowi jednocześnie zarówno źródło dochodu, jak i element skutecznej promocji danej miejscowości czy regionu.

Zmiany społeczno-gospodarcze związane z przedsiębiorczością na obszarach wiejskich implikują również intensywny rozwój rolniczej działalności doradczej. Klasyczne doradztwo w rolnictwie dotyczyło przede wszystkim kwestii technicznych, technologicznych

[24] Kamiński W. *Warianty wielofunkcyjnego rozwoju wsi – uwarunkowania przestrzenne, w: Wielofunkcyjny rozwój wsi w aspekcie przezwyciężania przeludnienia agrarnego*. Kraków 2001

oraz innych bezpośrednio związanych z produkcją rolną. Koncepcja wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich wymusza poszerzanie doradztwa rolniczego, które zaczyna znacząco przekraczać tradycyjne podejście.

Doradztwo stanowi obecnie jeden z ważniejszych elementów w przestrzeni obszarów wiejskich. Przede wszystkim może ono powodować korzystne zmiany społeczne, jeśli będzie oddziaływało zarówno na sferę gospodarczą, jak i społeczną obszarów wiejskich. Powinno ono cechować się między innymi:

- szerokim rozumieniem celów, pojmowanych jako dążenie do podniesienia jakości produkowanych surowców oraz podwyższenia standardu życia mieszkańców obszarów wiejskich,
- umiejętnością diagnozowania trudnych i zmieniających się potrzeb doradczych dotyczących rozwijających się obszarów wiejskich,
- położeniem nacisku na partnerstwo oraz ustawiczność w zakresie prowadzonego doradztwa,
- stosowaniem różnorodnych form i metod poradnictwa rolniczego,
- ukierunkowaniem na oddziaływanie poprzez grupy lokalnych liderów oraz grupy producenckie funkcjonujące w społeczności wiejskiej.[25]

W aspekcie wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich, przedsiębiorczość możemy rozpatrywać zarówno jako szansę jak i konieczność. Obszary wiejskie charakteryzują odrębne niż w miastach uwarunkowania, które w pewnych wypadkach sprzyjają inicjatywom przedsiębiorczym, a w innych je zdecydowanie utrudniają. Z pewnością pozytywnym elementem w aspekcie przedsiębiorczości jest produkcja rolnicza i zwierzęca oraz duża wiedza i umiejętności, będące często dziełem dorobku wielu pokoleń. Te elementy stanowić mogą doskonałe podłoże dla rozwoju rolniczej oraz okołorolniczej działalności gospodarczej. Minusem jest natomiast infrastruktura, dostęp do zewnętrznego kapitału oraz niedostateczna wiedza z zakresu prowadzenia działalności gospodarczej i możliwości jej dofinansowania.

Rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, chociaż sam jako proces napotyka szereg specyficznych dla tego środowiska barier natury ekonomicznej, psychologicznej czy marketingowej, jednocześnie znacząco przyczynia się do łagodzenia trudności, z jakimi boryka się wieś i jej mieszkańcy:

- w zakresie nadmiernego zatrudnienia w rolnictwie inicjatywy przedsiębiorcze pomagają

[25] Tabor K. *Dz. cyt.* W-wa 2010

zmniejszyć poziom bezrobocia agrarnego oraz zmniejszyć nadwyżki zatrudnienia w rolnictwie,

- rozwój drobnej przedsiębiorczości pozytywnie wpływa na zagospodarowanie obszarów wiejskich charakteryzujących się rozproszoną zabudową,
- tworzenie grup producenckich lub podobnych form współpracy przedsiębiorczej przyczynia się do lepszego zagospodarowania nisz rynkowych oraz lepszego powiązania gospodarstw z rynkiem rolnym,
- wzrost poziomu przedsiębiorczości pociąga za sobą rozwój specjalizacji i jakości produktów,
- działania o charakterze przedsiębiorczym są czynnikiem wzrostu dochodów, w tym również przeznaczanych na późniejsze inwestycje,
- rozwój przedsiębiorczości jest związany bezpośrednio z posiadaniem odpowiednich kwalifikacji i umiejętności, w tym w zakresie poruszania się w realiach rynkowych.[26]

Podsumowując, należy jeszcze raz podkreślić, iż zrównoważony i wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich musi uwzględniać możliwość współistnienia w jednej przestrzeni lokalnej trzech różnych form, a więc: działalności stricte rolniczej (inaczej: pracy w gospodarstwie rolnym), działalności gospodarczej okołorolniczej, czyli nie będącej w sensie dosłownym pracą na roli, lecz związanej w sposób bezpośredni z prowadzeniem gospodarstwa, a także pozarolniczych form działalności gospodarczej. Wzmocnienia wymaga szeroko rozumiana działalność doradcza oraz wzajemna współpraca na gruncie przedsiębiorczości. Takie podejście daje możliwości trwałego i systematycznego rozwoju obszarów wiejskich oraz podniesienie poziomu życia mieszkańców.

Rekomendacje:

- ***nawiązywanie współpracy producentów rolnych w ramach grup i zrzeszeń producenckich***
- ***promocja przedsiębiorczości opartej o zasoby i produkty lokalne***
- ***promocja działalności doradczej na obszarach wiejskich***

[26] Tabor K. Przestrzeń doradztwa …, W-wa 2010

Adresaci:

lokalne władze samorządowe, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy i organizacje zrzeszające przedsiębiorców, Lokalne Grupy Działania, Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Końskowoli

Obszar II
Zatrudnienie na obszarach wiejskich

Rynek pracy na obszarach wiejskich jest szczególnie trudny, charakteryzuje się słabym zróżnicowaniem oraz wysokim poziomem bezrobocia, zwłaszcza tzw. ukrytego, z którym mamy do czynienia w sytuacji, kiedy osoba de facto pozostająca bez zatrudnienia, nie może być zarejestrowana w powiatowym urzędzie pracy z uwagi na posiadanie gospodarstwa rolnego (powyżej 2 ha przeliczeniowych).

Niewielkie możliwości w zakresie podaży ofert pracy, niski poziom wykształcenia oraz nieadekwatność kwalifikacji to główne problemy mieszkańców obszarów wiejskich.

Jednym z najbardziej istotnych zagadnień w tym kontekście jest zjawisko niedopasowania lokalnej oferty edukacyjnej do wymagań rynku pracy. Ten problem, chociaż sygnalizowany również na poziomie krajowym, w środowiskach wiejskich nabiera szczególnego znaczenia. Niewielki, ograniczony ilościowo i jakościowo rynek pracy wsi wymaga w większym stopniu dopasowanego modelu systemu edukacji. W efekcie braku takiej kompatybilności mamy do czynienia z sytuacją, w której znacząca liczba młodych ludzi z obszarów wiejskich po ukończeniu szkoły w żaden sposób nie może być efektywnie zagospodarowana na lokalnym rynku pracy. Sytuacja ta prowadzi do migracji lepiej wykształconych osób i ucieczki „dobrego jakościowo" kapitału ludzkiego z obszarów wiejskich. Z kolei osoby, które nie decydują się na wyjazd, są szczególnie narażone, zwłaszcza w przypadku braku oferty zatrudnienia, na wykluczenie społeczne i związane z nim wszelkie negatywne konsekwencje.

Trudny rynek pracy na obszarach wiejskich wymaga rozwiązań dopasowanych do jego specyfiki. Szczególnie duże znaczenie mają wszelkie inicjatywy o charakterze innowacyjnym, skierowane do grup wymagających bardziej intensywnego wsparcia. Sytuacja w zakresie zatrudnienia i bezrobocia na obszarach wiejskich uległa zdecydowanej przemianie po transformacji ustrojowej. W jej efekcie zatrudnienie na wsi w coraz mniejszym stopniu wiąże się z bezpośrednią pracą w rolnictwie. Znaczenia nabiera idea zrównoważonego rozwoju, w myśl której wieloaspektowe podejście do rozwoju obszarów wiejskich, uwzględniające zarówno ich specyfikę, jak i różnorodność jest jedynym kierunkiem dla poprawy sytuacji na rynku pracy oraz jakości życia mieszkańców. Wysokie bezrobocie oraz obniżające się dochody z produkcji rolniczej powinny stanowić punkt wyjścia

dla działań skierowanych na rozwój innych funkcji i obszarów wsi.

Kwestie zatrudnienia na obszarach wiejskich podjęte w RPD/2016 koncentrują się wokół działań o charakterze prewencyjnym, w tym intensywnych działań promocyjnych, ukierunkowanych na poprawę jakości wiejskiego rynku pracy. Zatrudnienie w sposób nierozerwalny łączy się z tematem przedsiębiorczości, któremu poświęcono pierwszą część dokumentu. Taka konstrukcja RPD/2016 uwzględnia istniejący związek przyczynowo skutkowy pomiędzy obu zagadnieniami.

1. Dostosowanie oferty edukacyjnej do wymagań lokalnego rynku pracy

Oferta edukacyjna na obszarach wiejskich jest dość uboga – funkcjonują tutaj zazwyczaj szkoły podstawowe, gimnazja, w mniejszym zakresie szkoły ponadgimnazjalne. Mimo to, a może właśnie dlatego kierunki i jakość kształcenia są szczególnie istotne z punktu widzenia wymagań lokalnego rynku pracy. Ograniczone możliwości zagospodarowania absolwentów na gruncie lokalnym wymagają bliższego przyjrzenia się celowości kształcenia w poszczególnych branżach. Najbardziej niepożądana jest sytuacja, w której młodzi ludzie, kończąc daną szkołę, zdobywając konkretny zawód, nie są w stanie znaleźć zatrudnienia nie tylko w okolicy miejsca zamieszkania, ale także w dalszym otoczeniu.

Oczywiście mobilność na rynku pracy jest cechą pożądaną, ale w środowiskach wiejskich ma ona nieco mniejsze znaczenie – element „przywiązania do ziemi" w wielu przypadkach determinuje mniejszą lub brak mobilności w poszukiwaniu zatrudnienia.

W kontekście kompatybilności rynku pracy i edukacji szczególnego znaczenia nabiera element współpracy różnych środowisk. Kooperacja sektora przedsiębiorstw, edukacji oraz służb zatrudnienia jest niezbędna dla świadomego i efektywnego kształtowania podaży i popytu na pracę na obszarach wiejskich.

Problemem wiejskiego rynku pracy nie jest sam poziom wykształcenia. „O ile w mieście bezrobocie związane jest z niskim poziomem wykształcenia, to na wsi taka zależność nie występuje. Mieszkańcy obszarów wiejskich z wykształceniem średnim zawodowym, zasadniczym zawodowym i zwłaszcza podstawowym są w lepszej sytuacji niż podobnie wykształceni mieszkańcy miast". Natomiast wiejski rynek pracy oferuje mniejsze możliwości osobom wykształceniem średnim zawodowym i wyższym.[27]

[27] Zgliczyński W. *Rynek pracy na wsi*, W-wa 2010

Z punktu widzenia wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich, obok promocji przedsiębiorczości, w zakresie aktywizacji zawodowej i wzrostu zatrudnienia, największym wyzwaniem jest dostosowanie oferty edukacyjnej do wymagań lokalnego rynku pracy.

Pomimo wysokiego poziomu bezrobocia, nawet na obszarach wiejskich pracodawcy mają problemy ze znalezieniem pracowników. Warto zaznaczyć, że z barierą tą mamy do czynienia w skali całego kraju. Intensywny rozwój szkolnictwa ogólnego przy jednoczesnej marginalizacji szkól zawodowych powoduje szereg negatywnych konsekwencji po obu stronach – pracodawcy mają trudności ze znalezieniem pracowników odpowiadających ich wymaganiom, a młodzi ludzie kończący szkołę nie mogą znaleźć pracy.

Tymczasem jednym z istotnych warunków harmonijnego rozwoju obszarów wiejskich jest odpowiednia polityka edukacyjna na gruncie lokalnym. Wprawdzie na obszarach wiejskich najczęściej funkcjonują szkoły podstawowe i gimnazja, a w znacznie mniejszym stopniu placówki ponadgimnazjalne, jednak odpowiednio prowadzona polityka edukacyjna wymaga podejmowania działań już na wczesnych etapach edukacji młodego człowieka. Przede wszystkim, uczniowie powinni dokonywać świadomych wyborów edukacyjno-zawodowych, koniecznie uwzględniających realne zapotrzebowanie na rynku pracy. Z kolei szkoły ponadgimnazjalne, zwłaszcza zawodowe powinny kształcić zgodnie z potrzebami rynku pracy. Ma to największe znaczenie z punktu widzenia przyszłej pracy zawodowej absolwentów. W tym miejscu warto powtórzyć sygnalizowany w pierwszej części dokumentu problem doradztwa zawodowego w szkołach oraz podkreślić konieczność jego wdrożenia w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych. Uczniowie powinni otrzymywać bieżącą informację o zawodach i sytuacji na rynku pracy, ze szczególnym uwzględnieniem rynku lokalnego.

Obecnie mamy do czynienia z sytuacją, w której struktura kształcenia w niewielkim stopniu zależy od aktualnego oraz prognozowanego popytu na pracę, czy też od aktualnej koniunktury na regionalnym rynku pracy. O ofercie edukacyjnej decydują natomiast zupełnie inne czynniki – preferencje uczniów i ich rodziców, ale także kadry zarządzającej placówek edukacyjnych oraz lokalnych władz, które z różnych powodów są zainteresowane tworzeniem i utrzymywaniem danych kierunków kształcenia. Szkoły nie posiadają informacji, na jakie zawody będzie zapotrzebowanie w perspektywie najbliższych lat. Tymczasem są one niezbędne chociażby z punktu widzenia planowania czy modyfikacji cyklów kształcenia. Konieczność dysponowania aktualnymi danymi na temat zawodów deficytowych i nadwyżkowych na rynku lokalnym dotyczy zarówno kuratora oświaty, organów

prowadzących szkoły, kadry zarządzającej, uczniów, ale także przedsiębiorców tworzących miejsca pracy.

Kształtowanie efektywnego rynku pracy na obszarach wiejskich wymaga wielokierunkowych działań, wśród których istotną rolę odgrywa nawiązywanie trwałej współpracy pomiędzy sferą edukacji, biznesu i służbami zatrudnienia. Głównym celem takich inicjatyw powinno być osiągnięcie możliwie wysokiego poziomu równowagi na rynku edukacyjno-zawodowym. Realny dialog społeczny daje wymierne korzyści dla każdego z partnerów – sektor edukacji dostaje informację na temat realnego zapotrzebowania na zawody i pracę w środowisku lokalnym, przedsiębiorcy mają szanse w sposób rzeczywisty wpłynąć na kształt oferty edukacyjnej oraz możliwości jej dostosowania do swoich potrzeb kadrowych, zaś służby zatrudnienia przekazują oraz pozyskują aktualne informacje o lokalnym rynku pracy i edukacji, dzięki czemu mogą efektywniej działać na rzecz wzrostu zatrudnienia i ograniczania bezrobocia. Aktualnie problemem wielu środowisk wiejskich jest niedostateczny poziom lub całkowity brak tego rodzaju współpracy, co wybitnie wpływa na nasilenie zjawiska niedopasowania oferty edukacyjnej do rynku pracy.

Jednym ze sposobów zmniejszenia negatywnych skutków niedostosowania oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy jest także promocja edukacji ustawicznej dla dorosłych. Kształcenie ustawiczne odgrywa ogromną rolę na współczesnym rynku pracy, ponieważ dzięki niemu ludzie zdobywają kilka specjalności stając się w ten sposób bardziej atrakcyjnymi na rynku pracy. Idea kształcenia przez całe życie zwiększa elastyczność zatrudnieniową, mobilność zawodową oraz pozwala zniwelować negatywne skutki niewłaściwych wyborów edukacyjno-zawodowych. Edukacja dorosłych pomaga wypełnić swego rodzaju lukę, która tworzy się w warunkach niedopasowania strukturalnego na rynku pracy – w sytuacji braku pracowników o określonych kwalifikacjach kształcenie ustawiczne wpływa na stosunkowo szybkie przekwalifikowanie się i nasycenie rynku. Warto dodać, że również w tym wypadku niezbędna jest stała i celowa współpraca międzysektorowa na rzecz efektywnego rynku pracy i edukacji w środowisku lokalnym.

Rekomendacje:

- ***podejmowanie współpracy pomiędzy sektorem przedsiębiorstw, edukacji oraz służbami zatrudnienia na rzecz kształtowania efektywnego rynku pracy***
- ***promocja kształcenia ustawicznego jako metody niwelowania niedopasowania kształcenia do wymagań rynku pracy***

- ***świadome tworzenie i realizowanie regionalnej i lokalnej polityki oświatowej***

Adresaci:
lokalne władze samorządowe, placówki edukacyjne i jednostki je prowadzące, przedsiębiorcy i organizacje zrzeszające przedsiębiorców, powiatowe urzędy pracy, Kuratorium Oświaty w Lublinie

2. Promowanie innowacji w obszarze zatrudnienia na lokalnych rynkach pracy

Pojęcie innowacji nieodłącznie wiąże się z nowością oraz zmianą o znaczeniu pozytywnym. Ten drugi warunek jest kluczowym elementem definicji, ponieważ z zasady celem każdej innowacji jest postęp, usprawnienie procesu i zwiększenie efektywności określonych działań. Innowacje w obszarze zatrudnienia służą zatem, w sensie ogólnym, usprawnieniu rynku pracy poprzez zwiększenie efektywności działań prozatrudnieniowych.
Regionalny Plan Działań na rzecz Zatrudnienia na 2016 rok ujmuje zagadnienie innowacji bardzo szeroko, rekomendując wszelkie inicjatywy promujące nowe i niestandardowe podejście do problemów zatrudnienia i bezrobocia na obszarach wiejskich. Jednym z istotnych warunków wprowadzania innowacji w obszarze rynku pracy jest stworzenie przez władze lokalne sprzyjającego klimatu dla innowacyjności.
Konieczność wdrażania rozwiązań innowacyjnych w obszarze zatrudnienia podyktowana jest dynamiką i elastycznością rynku pracy. RPD/2016 rekomenduje między innymi innowacyjne modele aktywizacji zawodowej różnych grup (w tym grupy osób w wieku 30-50 lat, która najczęściej nie jest uwzględniana w programach wspierających aktywizację zawodową).
Pojęcie innowacji w obszarze zatrudnienia należy rozumieć bardzo szeroko. Wiejski rynek pracy jest złożony i rygorystyczny, dlatego wymaga niestandardowych rozwiązań. Tradycyjne metody mające na celu wzrost zatrudnienia niekoniecznie będą się sprawdzały w tym środowisku. Przede wszystkim, na wiejskim rynku pracy współistnieją rolnicy, osoby prowadzące okołorolniczą i pozarolniczą działalność gospodarczą oraz osoby łączące pracę w gospodarstwie z innym źródłem utrzymania. Dodatkowo, mamy do czynienia z szeregiem zjawisk specyficznych dla tego środowiska: bezrobociem agrarnym (obejmującym nie tylko posiadaczy gospodarstw rolnych, ale również ich domowników),

utrudnionym dostępem mieszkańców do edukacji, w tym edukacji ustawicznej dla dorosłych oraz niską podążą ofert pracy. Te specyficzne warunki sprzyjają w szczególności podejmowaniu działań innowacyjnych, ukierunkowanych na poprawę sytuacji określonych kategorii mieszkańców i zmniejszenie skali bezrobocia na obszarach wiejskich.

W ostatnim czasie mamy do czynienia z dużą dostępnością programów współfinansowanych z różnych źródeł, w tym przede wszystkim unijnych, mających na celu wzrost zatrudnienia i ograniczenie bezrobocia na obszarach wiejskich. Powyższa oferta preferuje jednak tzw. grupy defaworyzowane na rynku pracy, a więc między innymi osoby młode (do 30 roku życia) lub osoby w wieku 50 plus. Takie ukierunkowanie wsparcia spowodowało jednak, iż aktualnie grupą, dla której w praktyce brak oferty szkoleń czy innych działań są osoby w wieku 30-50 lat. Programy współfinansowane z różnych źródeł unijnych koncentrują się na innych kategoriach wiekowych, podczas gdy osoby w wieku najbardziej mobilnym (30-50 lat) zostały pozostawione praktycznie same sobie. Rozwiązaniem dla tej kategorii osób mogą się stać inicjatywy o charakterze innowacyjnym.

Odrębny i niezwykle trudny do rozwiązania problem specyficzny dla obszarów wiejskich stanowią mieszkańcy wsi de facto pozostający bez zatrudnienia, ale z uwagi na posiadanie gospodarstwa rolnego lub nawet wspólne zamieszkiwanie z jego właścicielem, nie mające uprawnień do rejestracji w urzędach pracy jako bezrobotni. Ich sytuacja uniemożliwia korzystanie z programów wsparcia przeznaczonych dla osób bezrobotnych. W szczególnie trudnym położeniu znajdują się kobiety – żony rolników, które zajmując się dziećmi, nie zdobyły doświadczenia zawodowego, a zamieszkując wspólnie z małżonkiem – rolnikiem są pozbawione praw osoby bezrobotnej, choć faktycznie pozostają bez zatrudnienia. Odpowiedzią na problemy specyficzne dla tych kategorii osób również mogą być inicjatywy uwzgledniające rozwiązania innowacyjne. Doświadczenie pokazuje, iż tradycyjne metody walki z bezrobociem w tych grupach są mało skuteczne i nie rozwiązują problemu. Spojrzenie innowacyjne pozwoli natomiast dostrzec bariery w innej perspektywie, a następnie podejmować próby ich przełamywania przy użyciu alternatywnych metod i narzędzi.

Kreatywność i innowacyjność mogą przybierać różne formy na terenach wiejskich. Będzie to zarówno poszukiwanie nowych rynków, zawiązywanie partnerstw lokalnych, tworzenie nowych produktów i usług oraz dostosowywanie działań wypróbowanych w środowiskach miejskich do wsi i jej mieszkańców. Polityka zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich zdecydowanie na pierwszym miejscu stawia działania o charakterze innowacyjnym. Podwyższenie standardu życia całej społeczności wiejskiej wymaga kreatywności

oraz innowacyjności w projektowaniu i działaniu, ponieważ rozwiązania stosowane w miastach nie zawsze da się z sukcesem przenieść na grunt społeczności wiejskich. Dlatego konieczne jest ich umiejętne dostosowanie do wymagań i specyfiki sytuacji na wsi. W przypadku innowacji o charakterze społecznym, przede wszystkim z zakresu zatrudnienia, mamy na myśli głównie inicjatywy w różny sposób pozytywnie wpływające na lokalny rynek pracy, uwzgledniające jego specyfikę oraz wykorzystujące nowatorskie i sprawdzone metody aktywizacji zawodowej.

W środowisku wiejskim podmiotem, który w swoich celach zasadniczo skupia się na innowacyjności są Lokalne Grupy Działania. Innowacyjne podejście przejawia się między innymi w tym, że opracowywanie oraz wdrażanie przez LGD lokalnych strategii rozwoju wiąże się z możliwością wyboru pomiędzy standardowymi środkami, albo opracowaniem nowych, niestandardowych działań.

Zasadniczo, już sama idea Lokalnych Grup Działania jako podmiotów funkcjonujących niezależnie od administracji gminy czy powiatu, jest postrzegana jako wyraz oddolnej inicjatywy samych mieszkańców pewnych powiązanych funkcjonalnie obszarów wspólnych interesów, niezależnych od administracyjnych granic społeczności. Zatem, sama idea LGD ma charakter innowacyjny, więc ich rola w procesie promowania innowacyjności w działaniach na rzecz lokalnych społeczności jest kluczowa. Lokalne Grupy Działania funkcjonują w oparciu o poszukiwanie nowatorskich rozwiązań. Może to być badanie potrzeb lokalnych i przyznawanie im priorytetu, a także szukanie przykładów dobrych praktyk, które już sprawdzono na innych obszarach. Takie podejście sprawia, że „tworzenie sieci kontaktów i współpraca odgrywają zasadniczą rolę zarówno przy porównywaniu różnych rozwiązań wspólnych problemów oraz wprowadzaniu nowatorskich rozwiązań dostosowanych do warunków lokalnych”.[28]

Podejmowanie inicjatyw innowacyjnych na rzecz rynku pracy wymaga zaangażowania i współpracy na gruncie lokalnym podmiotów dysponujących odpowiednimi narzędziami do ich skutecznego wdrażania. Ponieważ to Lokalne Grupy Działania w trakcie tworzenia dokumentów strategicznych diagnozują zarówno problemy, jak i możliwości ich rozwiazywania, powinny one intensywnie współpracować z innymi partnerami rynku pracy na rzecz aktywizacji zawodowej mieszkańców obszaru. Rynek pracy, zatrudnienie i bezrobocie są istotnymi składowymi strategii LGD, dlatego ich rola w tym zakresie

[28] *Kreatywność i innowacje w Unii Europejskiej na rzecz rozwoju obszarów wiejskich w: Przegląd obszarów wiejskich UE* Nr 2 2009

na gruncie lokalnym jest kluczowa. Z kolei publiczne służby zatrudnienia, zwłaszcza powiatowe urzędy pracy, dysponują szeregiem instrumentów, które mogą być skutecznie wkomponowane oraz wykorzystane w zaplanowanych działaniach aktywizujących na rynku pracy. Nawiązywanie trwałej współpracy pomiędzy powiatowymi urzędami pracy a LGD w tym kontekście należy rekomendować jako szczególnie pożądane dla realizacji celu, jakim jest poprawa sytuacji na lokalnym rynku pracy obszarów wiejskich.

Rekomendacje:

- ***promowanie i podejmowanie inicjatyw o charakterze innowacyjnym w obszarze rynku pracy***
- ***nawiązywanie współpracy powiatowych urzędów pracy z Lokalnymi Grupami Działania i innymi partnerami rynku pracy na rzecz wzrostu zatrudnienia***

Adresaci:

lokalne władze samorządowe, powiatowe urzędy pracy, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy i organizacje zrzeszające przedsiębiorców, Lokalne Grupy Działania

3. Zapobieganie wykluczeniu społecznemu mieszkańców wsi poprzez działania na rzecz wzrostu zatrudnienia

Problem wykluczenia społecznego jest trudny do jednoznacznego zdefiniowania, ponieważ dotyczy rożnych aspektów egzystencji człowieka w społeczeństwie. Według definicji przyjętej na potrzeby opracowania Narodowej Strategii Integracji Społecznej dla Polski, „wykluczenie społeczne to sytuacja uniemożliwiająca lub znacznie utrudniająca jednostce lub grupie, zgodne z prawem pełnienie ról społecznych, korzystanie z dóbr publicznych i infrastruktury społecznej, gromadzenie zasobów i zdobywanie dochodów w godny sposób.[29] Taki sposób rozumienia problemu pokazuje, jak szeroki zakres ma pojęcie wykluczenia społecznego. Analiza zjawiska w kontekście działań prewencyjnych kładzie nacisk na znaczenie jego przyczyn, wśród których na pierwszych pozycjach odnajdujemy: ubóstwo, bezrobocie i niepełnosprawność.

[29] *Narodowa Strategia Integracji Społecznej*, W-wa 2004

Wykluczenie społeczne na obszarach wiejskich jest w dużej mierze powiązane z wysokim poziomem bezrobocia, w tym bezrobocia ukrytego i długotrwałego. Permanentne wykluczenie z rynku pracy w sposób negatywny wpływa na sytuację ekonomiczną całych rodzin, jest też czynnikiem wybitnie sprzyjającym zjawiskom o charakterze patologicznym, takim jak alkoholizm, przemoc.

Wśród głównych przyczyn wysokiego poziomu zagrożenia wykluczeniem społecznym wymienia się między innymi ubóstwo, choć samo pojęcie jest kategorią szerszą niż wykluczenie społeczne. Obszary wiejskie są zasadniczo w większym stopniu narażone na wykluczenie społeczne mieszkańców. Natomiast w skali kraju nasz region cechuje wyjątkowo wysoki poziom takiego zagrożenia: „przeprowadzone badania nad zasięgiem ubóstwa lub wykluczeniem społecznym w Polsce pokazują, iż najwyższe wartości wskaźnik zagrożenia ubóstwem osiągnął w województwie lubelskim (31,3%), świętokrzyskim (25,5%) oraz lubuskim (25,1%), a najniższe w dolnośląskim (12,8%), śląskim (13,0%) i opolskim (13,4%)". Ponadto, „im mniejsza klasa miejscowości tym wzrasta ryzyko narażenia na ubóstwo i wykluczenie społeczne. W konsekwencji, poziom zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym jest znacznie wyższy na wsi aniżeli w mieście".[30]

Wśród głównych elementów wpływających na ten stan rzeczy, obok takich czynników jak specyfika położenia geograficznego (oddalenie od ośrodków miejskich), bariery infrastrukturalne i komunikacyjne czy utrudniony dostęp do dóbr i usług, należy wymienić, bezrobocie, bierność społeczną mieszkańców oraz „niedopasowanie i niestabilność lokalnych rynków pracy z okresowymi gwałtownymi wzrostami bezrobocia, w tym występowanie ukrytego bezrobocia". Ryzyko wzrostu realnego zagrożenia ubóstwem i pogłębienia różnic wewnątrzregionalnych oraz zróżnicowania na linii wieś/miasto w tym zakresie wynika także z niskiego poziomu dochodów ludności wiejskiej.[31]

Problem zagrożenia wykluczeniem społecznym rozpoczyna się w rodzinie – tutaj czynnikami ryzyka są zarówno bezrobocie rodziców, ubóstwo oraz zachowania patologiczne, nałogi (np. alkoholizm) czy przemoc w rodzinie. W sytuacji, kiedy dziecko dorasta, podstawowym czynnikiem zagrożenia wykluczeniem społecznym staje się pozostawanie poza rynkiem edukacji i pracy (mówimy o tzw. młodzieży NEET czyli osobach w wieku 15-24 lata nie uczących się, nie pracujących i nie podnoszących swoich kwalifikacji). Młodzież ta należy do najbardziej problematycznych grup wśród osób młodych, jest w największym stopniu zagrożona wykluczeniem społecznym i wszelkimi wynikającymi z niego

[30] *Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020*, MPiPS, W-wa 2014
[31] *Krajowy Program* …W-wa 2014

negatywnymi konsekwencjami, w związku z czym wymaga podejmowania szeregu rozwiązań, w tym w szczególności innowacyjnych.

Zapobieganie wykluczeniu społecznemu na obszarach wiejskich poprzez działania w obszarze rynku pracy powinno koncentrować się na tych grupach i kategoriach osób, które w największym stopniu, z uwagi na wiek, niski poziom kwalifikacji czy inne czynniki, są narażone na oddalenie od rynku pracy oraz wynikające z tego faktu negatywne skutki.

Niewątpliwie istotnym narzędziem w walce oraz prewencji wykluczenia społecznego mieszkańców wsi jest kształcenie ustawiczne. Szybkie tempo zmian na rynku pracy, które nie omija nawet małych lokalnych rynków, wymaga umiejętności dostosowywania kwalifikacji czy kompetencji mieszkańców do gminnych realiów. Polski system edukacyjny przez lata był bardzo statyczny, co oznacza, iż raz zdobyte wykształcenie i umiejętności niejako definiowały całe życie zawodowe człowieka. Obecnie sytuacja wymusza większą mobilność zawodową i kwalifikacyjną. Zalety edukacji przez całe życie to nie tylko większa elastyczność na rynku pracy, ale także efektywne zapobieganie zjawisku wypalenia zawodowego, możliwości poprawy sytuacji ekonomicznej poprzez zwiększenie swoich zarobków przy zmianie zatrudnienia czy chociażby bardziej efektywna aktywizacja zawodowa grup obarczonych największym ryzykiem bezrobocia, zwłaszcza długotrwałego.

Wśród kategorii osób narażonych szczególnie na brak zatrudnienia i długotrwałe oddalenie od rynku pracy, a co za tym idzie, na wykluczenie społeczne i ekonomiczne, odnajdujemy trzy główne grupy: młodzież NEET, rolników i ich domowników de facto pozostających bez zatrudnienia i nie zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy, oraz osoby w wieku 50 plus. Dodatkowym czynnikiem negatywnie wpływającym na sytuację na rynku pracy w odniesieniu do wymienionych kategorii osób jest właśnie miejsce zamieszkania na obszarach wiejskich. Rekomendacje RPD/2016 w części dotyczącej działań prewencyjnych w zakresie wykluczenia społecznego koncentrują się zatem na ww. grupach, zwracając szczególną na uwagę aktywne zaangażowanie zarówno lokalnych władz samorządowych szczebla gminnego i powiatowego, ale również Lokalnych Grup Działania i organizacji pozarządowych. Istotą skutecznego działania na poziomie lokalnym powinna stać się efektywna współpraca angażująca różne środowiska w rozwiązywanie problemów mieszkańców z różnych obszarów.

Rekomendacje:

- ***podejmowanie inicjatyw skierowanych na poprawę sytuacji osób szczególnie zagrożonych wykluczeniem społecznym (młodzieży NEET oraz nie pracujących kobiet będących domownikami rolników)***
- ***promowanie kształcenia ustawicznego jako metody zapobiegania wykluczeniu społecznemu mieszkańców obszarów wiejskich, ze szczególnym uwzględnieniem kategorii osób w wieku 50 plus***

Adresaci:

lokalne władze samorządowe na szczeblu gminnym i powiatowym, organizacje pozarządowe, Lokalne Grupy Działania

Rozdział IV

Ewaluacja i monitoring

Za prowadzenie monitoringu zadań określonych w Regionalnym Planie Działań na rzecz Zatrudnienia na 2016 rok odpowiedzialny jest Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie.

Częstotliwość uzyskiwania informacji z zakresu realizacji założeń dokumentu odbywa się w okresach półrocznych – odpowiednio: za pierwsze półrocze i za drugie półrocze 2016 roku.

Zakładamy kontynuację zapoczątkowanego w 2015 roku planowania przez partnerów rynku pracy działań związanych z rekomendacjami regionalnego planu działań na rzecz zatrudnienia. Pozwoli to na zwiększenie skuteczności działań ewaluacyjnych i monitorujących. Realizacja zakładanych planów zostanie zweryfikowana w analizie ankiet monitorujących. Na początku roku 2016 dokument zostanie przedstawiony wskazanym jednostkom odpowiedzialnym za jego realizację, w celu dokładnego zapoznania się z rekomendacjami oraz zaplanowania działań. W ankiecie monitorującej przewidziano informacje na temat wcześniejszego planowania zadań (każde z przedstawionych działań jest kwalifikowane jako zaplanowane na początku roku lub nie). Niezależnie od tego, weryfikacja zaplanowanych zadań z ich realizacją będzie możliwa dzięki informacji wstępnej oraz ankiecie końcowej.

Na podstawie informacji nadesłanych od partnerów realizujących rekomendacje zaproponowane w dokumencie, Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie przygotuje i przedłoży Sprawozdanie z wykonania Regionalnego Planu Działań na rzecz Zatrudnienia na 2016 rok do dnia 15 marca 2017 roku sprawozdanie zostanie przedłożone Ministrowi Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

Monitoring działań w ramach RPD na rok 2016 dotyczył będzie przede wszystkim:

- liczby inicjatyw zgodnych z RPD na 2016 rok, realizowanych przez instytucje partnerskie,
- liczby inicjatyw zgodnych z RPD na 2016 rok, realizowanych przez jednostki organizacyjne,
- typów działań, zawartych w rekomendacjach do poszczególnych priorytetów,

realizowanych przez ww. podmioty w ramach dwóch głównych obszarów:

- ✓ Przedsiębiorczy mieszkaniec wsi,
- ✓ Zatrudnienie na obszarach wiejskich,

- odwołań zawartych w treści dokumentów przygotowywanych przez instytucje partnerskie do Regionalnego Planu Działań na rzecz Zatrudnienia na 2016 rok.

Ewaluacja jakościowa odpowie na pytania:

1. Czy w województwie podejmowane są działania w zakresie promocji przedsiębiorczości na obszarach wiejskich i jakiego rodzaju są to działania?
2. W jaki sposób wskazane instytucje i inni partnerzy rynku pracy działający na obszarach wiejskich wspierają aktywizację zawodową młodzieży NEET, osób w wieku 50 plus oraz innych osób szczególnie zagrożonych wykluczeniem społecznym?
3. Czy na obszarach wiejskich województwa promowane są działania innowacyjne w zakresie wspierania zatrudnienia?
4. Jaki jest zakres i poziom współpracy środowisk lokalnych w obszarze zatrudnienia i promocji przedsiębiorczości na wsi?
5. Czy w województwie są podejmowane działania mające na celu poprawę dopasowania strukturalnego na rynku pracy obszarów wiejskich?